

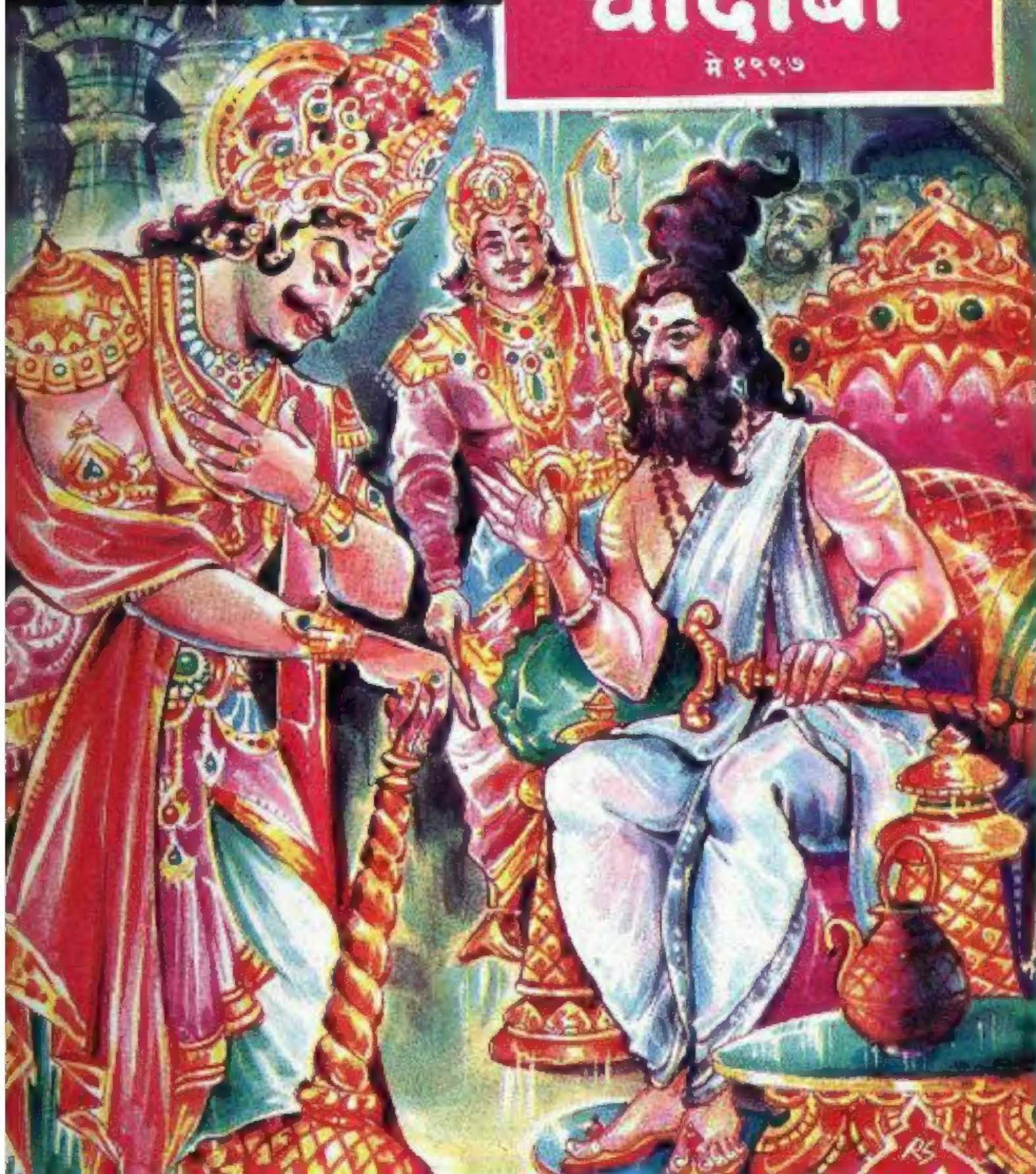

/ 68

चांदोबा

मे १९९७

CHANDAMAMA

It unfolds the glory of India—both past and present—through stories, month after month.

Spread over 84 pages teeming with colourful illustrations, the magazine presents an exciting selection of tales from mythology, legends, historical episodes, glimpses of great lives, creative stories of today and knowledge that matters.

In 11 languages and in Sanskrit too.

Address your subscription enquiries to:

DOLTON AGENCIES 18B N.S.K. ROAD MADRAS-600 026

विशेष समाचार

बांगला देशाचे राष्ट्रपिता

पुढीलच वर्षापूर्वी बांगला देश अस्तित्वात आला. त्या निमित्ताने त्या देशात सौम्य महोत्सव साजरा करण्यात आला. अखिल संप्रसारक दोन महिन्यांपेक्षा देशाच्या स्वातंत्र्यसंगी लढलेले नेता शेख मुजिबुर रहमान यांना 'राष्ट्रपिता' म्हणून घोषित करण्यात आले. आपल्या देशाच्या स्वातंत्र्यासाठी आन्दोलन करून मुजिबुर यात यशस्वी झाले. साऱ्या जगात त्यांची कीर्ती पसरली.

१९४७ मध्ये आपला देशाचे विभाजन झाले. या शान्तात मुजिबुरांनाची संख्या अधिक होती. म्हणून हा प्रांत पाकिस्तानचा भाग बनला. पाला 'पूर्व-पाकिस्तान' असे म्हणत असत. परंतु पकिस्तानासूनच 'आपण पाकिस्तानापासून निराळे व्हावे व 'सोना' बांगला' ची स्थापना व्हावी' असे तेथील जनतेला वाटत असे.

परंतु पाकिस्तानने त्यांची ही इच्छा लोकल दिली. पाकिस्तानविरोध केलेल्या या आन्दोलनाचे नेता होते शेख मुजिबुर रहमान. वशा नेत्यांना पाकिस्तान सरकारने तुरुंगात कोवले. आणि त्यांची चळवळ दाबून टाकावला तुह्यात केली. पण त्यांच्या या प्रयत्नांमुळे प्रजा नेतागली अन् स्वतःच्या नचावासाठी घरा प. खंगाल, त्रिपुरा, मेघालय, आसाम आदि प्रांतांकरे शरणार्थी म्हणून कूल करू लागली. भारताने त्यांना आश्रय दिला. परंतु त्यांची संख्या दिवसेंदिवस वाढत गेली आणि ही संख्या लोकन्यासाठी शरचत गुपय शोधणे आवश्यक झाले. शरणार्थींना परत त्यांच्या देशात पाठवायचे तर तेथे योग्य वातावरण असणे आवश्यक होते. यासाठी भारताने बांगला देशाच्या मुक्ति सेनेशी सहप्रामिळ्यणी केली आणि पाकिस्तानशी लढा दिला. नाइलाजाताने बळका नागर करावा लागला.

१९७१ मध्ये झालेल्या पंधरा दिवसांच्या या भारत-

पाकिस्तान युद्धात १६ दिवस, रोजी पाकिस्तानला जायला पराभव कबूल करावा लागला. पूर्व पाकिस्तान, पाकिस्तानापासून स्वतंत्र होऊन बांगला देशाची स्थापना झाली. शेख मुजिबुर रहमान यांना मृत करण्यात आले. १९७१ मध्ये ते देशाचे अध्यक्ष बनले. परंतु १९७५ मध्ये त्यांच्या कुटुम्बीयांसह त्यांची हत्या केली गेली. त्यावेळी जर्मनीत रहात असलेल्या त्यांच्या दोन कन्या तेवढ्या वाकल्या. दोघांपैकी थोरला शेख हसीना वाजेद १९८१ मध्ये स्वदेशी परत आली व राजकारणात अंतर्गती. पित्तने स्थापलेल्या अदामी सोम पार्टीची सुरु तिने आपला हाती घेतली. १९९९ नूनमये तेथे सार्वत्रिक निवडणुका झाल्या. अदामीलीगबा जय जाला व त्यांना प्रधानमन्त्री पद मिळाले.

आपला देशाच्या संविधानाच्या चौथ्या संस्करणात शेख मुजिबुर रहमान यांना 'राष्ट्रपिता' घोषित करण्यात आले. परंतु १९७९ मध्ये लष्करी सरकारने हे संस्करण रद्द ठरवले. तरीही जनतेच्या मनात अजूनही ते रंगबद्ध होते व जनता त्यांना 'राष्ट्रपिता' व मानत होती. बांगला देशाच्या संविधान समेने १९ केंद्र. ला घोषित केले की त्यांना देण्यात येणारी अनादरची वागणूक म्हणजे 'संविधानाचा विचार' मानला जाईल.

बांगलादेशने पाचव्या १६ दिवस, ला स्वातंत्र्याच्या रीप्यमहोत्सव साजरा केला. १९७५ मध्ये ज्या ठिकाणी शेख मुजिबुर रहमान यांची स्वातंत्र्याची घोषणा केली. त्याच स्थानावर वर्तमान प्रधानमन्त्री शेख हसीना नाजेरने स्वतंत्रता स्मारक स्तुपाची स्थापना केली.

त्याच दिवशी आपल्या देशात 'विजय दिवस' साजरा केला गेला. राष्ट्रपती डॉ. शकरदराल हर्मा यांना अध्यक्षते सत्ताही देण्यात आली.

सदबुद्धीची गोळी

च तुर, मिदुर, व प्रवर या नावांचे तिघे भाऊ होते. पित्याच्या मृत्यूनंतर आपल्या विशाल घराचे तीन भाग करून ते आपले आवृष्य कंटू लागले. दिवस जात राहिले पण या तिघांच्या आवृष्यात कत्तलीही सुधारणा झाली नाही; त्यांची काही प्रगतीही झाली नाही. अर्थात, त्या दिशेने त्यांनी प्रयत्नही केले नव्हते. 'कसेतरी दिवस निघाले, म्हणजे पुरे', इतकीच त्यांची अपेक्षा होती. कोणाच्या बायकोने जापल्या नवऱ्याला, "अमुक केल्याने लाभ होईल" असे सांगितले, तरी तो निकडे दुर्लक्ष करी. बायका विचाऱ्या आपल्या विवशतेमुळे मनातल्या मनात दुःखी होत. पण यामुळे सर्व "असे होते तसेच" राहिले.

एके दिवशी एक बैरागी त्यांच्या घरासमोर खुर्चा राहून 'भिक्षादेही' म्हणत ओरडू लागला.

त्यावेळी तिघेही भाऊ काही कामासाठी शेजारच्या गावी गेलेले होते. तिघी जावा बसून आपसात गप्पा मारत होत्या. आवाज ऐकून त्यांना वाटले की, 'हा कोणी नवा भिकारी असावा; नाहीतर या घरासमोर खुर्चा राहून तो असा ओरडलाच नसता. घर कोणाचं आहे, हे थाला माहीत नसावं.'

इतक्यात बैरागी 'भिक्षादेही' म्हणून पुन्हा एकदा ओरडला. तिघी ऋहीर येऊन त्याला म्हणाल्या, "हे घर कुणाचं आहे, ते माहीत नाही का तुम्हाला? इथे भिक्षा नाही मिळायची."

जराही निराश न होता बैरागी म्हणाला, "पण मी कोण हे तुम्हालाही माहीत नसावं. म्हणूनच तुम्ही असं बोलताय, मला भिक्षा घ्यायला नकार देताय. तुमचं भाग्य आज बायलां आहे, म्हणूनच मी तुमच्या दारी बसलोय. सध्याकडे भिक्षा मागायला जात

नसतो मी! मला भिक्षा दिलीत, तर कल्याण होईल तुमचं."

तिघींना असे वाटले की हा कोणी सामान्य बैरागी नसावा, पण यनातल्या भीतीमुळे त्या काहीच बोलल्या नाहीत. कुणास ठावूक, कोणत्या विळात, कसला साप आहे - या विचाराने धोरली म्हणाली, "तुझ्यासारखे भिकारी कित्येक असतील. जे 'कल्याण' म्हणतोयस, ते काय हे सांग बर! भिक्षा मिळावी, म्हणून खोटं तर नाही बोलत आहेस?"

"तुमच्या घराभागे धन सापडेल, असा बुपाय सांगेन बघा!" बैरागी बोलला.

धनाचे नाव काढताच तिघी नावांच्या मनात आशा जुलजुलली! आता बैराग्याला भिक्षा देण्यात त्यांनी भुल्लाह दाखवला.

बैराग्याने त्यांची सगळी माहिती विचारून घेतली अन् म्हणाला, "घर तिघा भावांचं म्हणजे पर्यायानं तुम्हा तिघींचही आहे. तुमचे अधिकार सारखेच आहेत. आता एक काम करा. एकीनं घरात भात शिजवा, दुसरीनं भाजी, तर्त तिसरीनं दह्याची व्यवस्था करा, बापायल्या घरात. तिघी मिळून मला पोटभर खायला घाला. नंतर सांगेन तुम्हाला धन कुठे अन् कसं मिळेल ते!"

मोठ्या आतुरतेने तिघींनी एकचमच विचारले, "पण धन कुणाच्या घराभागे सापडेल?"

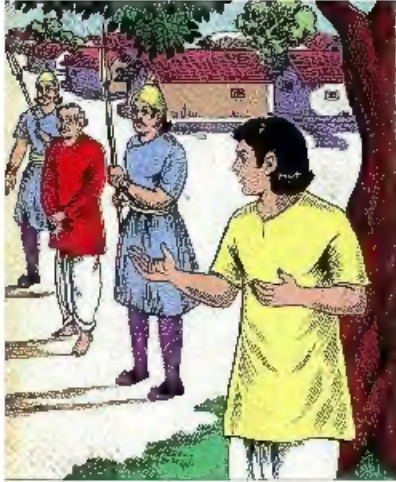
बैरागी उत्तरला, "तिघींनाही बापायल्या हिश्याच्या घराभागे धन मिळेल." तिघींनी बैराग्याला भरपूर जेवण दिले. वेळर देत तो म्हणाला, "मी खूप संतुष्ट झालोय, तुमचे

पती परत आल्यावर त्यांना सामान्य माणसाचं भलं होईल, असं एकादं चांगलं काम करायला सांगा, तिघं जेव्हा अशी भली कामं करतील, तेव्हा त्यांना आपल्या घराभागे आपल्याला आवडेन तिथे खणल्यावर धन मिळेल, मी अजून तीन दिवस पाच गावात असेन माझ्या म्हणण्याप्रमाणे धन न मिळालं, तर घेता मला."

त्याचे बोलणे ऐकून तिघी जधवावे वेहरे निस्तेज झाले. त्यांना असे चिंतित पाहून बैराग्याने कारण विचारले.

"तिघा भावांचा स्वभाव एकसारखाच आहे. परोपकारापासून दूरच रहातात ते. तुमच्या म्हणण्याप्रमाणे त्यांच्याकडून एकादं भलं काम करवून घेणं अशक्यच! तुमचं आम्ही तुम्हाला मोजन दिल्याचं कळलं तरी

आकाशपाततळ एक कातीस ते! आम्हाला शिक्का देतील, तोंडाना येईल ते बघवडून चांगला छुद्दार करतील वामचा! ते कुठे बाहेर गेलेत, म्हणून इतकं तरी धाडस करू घजलो आम्ही!" थोरली बाजू म्हणाली.

क्षणभर विचार करून बैरागी म्हणाला, "माझ्याजवळ सद्बुद्धीच्या गोळ्या आहेत, तुम्हा तिघींना एक-एक देतो मी. रात्री शोपण्यापूर्वी गोळी पाण्यात विरचळवून आपापल्या नवऱ्याला द्या, सकाळी अुठल्या-अुठल्या त्यांच्यात सद्बुद्धी जागी होईल. त्या गोळींच्या परिणाम सूर्यास्तापर्यंत टिकेल." प्रत्येकीच्या हातावर एकएक गोळी ठेवून बैरागी तेथून निघून गेला.

तिघे भाऊ परत आल्यावर रात्री त्यांच्या बायकांनी त्यांना न फळत पाण्यातून गोळी

दिली.

धुसऱ्या दिवशी चतुर खूप जेवकर अुठला, दरवाजा जुकडल्याबरोबर त्याला असे दिसले की, तिघे काही शिपाई अन् राघव जुंसे आहेत. राघवला जोरजोरात रडताना पाहून चतुरने त्याला कारण विचारले.

शिपाई म्हणाले, "यात खूपजणांकडून कर्ज घेऊन शेत आणि घर चेतलं, घर बायकोच्या नावे अन् शेत मुलांच्या नावे. ते कर्ज चुकवायला आता याच्याजवळ काही भुरलंच नाहीय. सावकारांनी तक्रार केल्यावरून आम्ही याला तुरुंगाकडे नेत आहोत."

"अरे पण तुरुंगात डांबलं, तर कर्ज कस चुकवू शकेल तो? बाहेर राहिला, तर काही मार्ग शोधेल, प्रयत्न करील होय ना?" चतुर बोलला.

"कर्ज घेणाऱ्याला बाहेर रहायचं असेल, तर शंभर अशफ्यांचा जामीन द्यायला हवा. त्याची बायको अन् मुलगा द्यायला तयार नाहीत. याच्या स्वतःजवळ तर तितकं धनही नाहीय. मग आम्ही तरी काय करावं? म्हणूनच आता तुरुंगात नेतोय यावा." एका शिपायाने सांगितले.

चतुर ताबडतोब म्हणाला, "केवळ शंभर अशफ्यांसाठी एका सज्जन माणसाला तुरुंगाची कोठडी? मोठा राघवला; इतं ते धन मी देतो." अन् आत जाऊन शंभर अशफ्यां आणून शिपायांच्या हवाली करत तो म्हणाला, "माझीही आर्थिक स्थिती विशेष चांगली नाहीय, मी दोन बैल घेण्यासाठी हे पैसे जमवले होते. बाजारात जाऊनही

मनासारखी खरेदी होऊ शकली नव्हती. राघवचं भाग्यच म्हणायचं हे!"

अशफ्यां घेऊन अन् राघवला सोडून देऊन शिपाई निघून गेले. नंतर चतुरने राघव, त्याची बायको, त्याचे मुलगे अन् सावकार अशा सर्वांना एकत्र बसवून उपदेश केला; राघवच्या कुटुंबाला आपल्या कुटुंबाचा पश्चात्ताप झाला. सावकारांनी चतुरचे जामीनकीने धन परत केले अन् संतुष्ट होऊन निघून गेले. तेव्हा राघवची बायको चतुरला म्हणाली, "तुम्ही अन् माझे पती बऱ्याच काळापासून एकमेकांचे शत्रु आहात. यात दोष माझ्या पतीचाच असल्याचं मला छान ठाबूक आहे. असल्या आपल्या शत्रूला आज तुम्ही मोठीच मदत केलीत. तुम्ही फार अुतम माणूस आहात. पती तुरुंगात आतना मी चुप राहिले याबद्दल मला दोष नसा देऊ. त्यातली खरी गोष्ट जाणून घ्या. यांचा हट्ट होता की, 'तुरुंगात जाईन, पण कर्ज चुकवणार नाही.' आमच्याकडूनही त्यांनी तसं वचन घेतलं; म्हणूनच आम्ही गप्प राहिलो. शत्रूलाही वाज तुम्ही जी चांगली वागणूक दिलीत, त्यामुळे आज यांच्यातही परिवर्तन झालंय. आता यांच्या इच्छेप्रमाणे आम्ही कर्ज परत करू. आमच्या चुकीबद्दल आम्हाला पश्चात्ताप वाटतोय. कणू आहोत आम्ही तुमचे!"

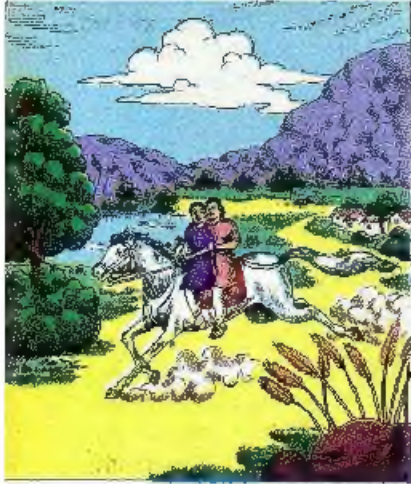
राघवही चतुरला म्हणाला कि, 'भाजपासून शत्रुत्व संपवून आपण दोस्त बनू' चतुरही संतोषाने घरी परतला.

त्याच दिवशी विदुरलाही दुसऱ्याला मदत करायची संधी मिळाली. तिघा भावात तोच

अधिक बलवान होता. समोरच्या घरी विहीर खणायचे काम चालू होते. एक मोठा दगड अडचण बनून राहिला होता. तो फोडण्याची शक्य होत नव्हते. काही लोकांचा असा सल्ला होता की, पाच माणसांची शक्ती एकत्रटेल्या माणसाच्या हातूतच हातोड्याच्या इशक्याने तो कोवता येईल. विदुरच्या कानी ही नोष्ट पडली. पण त्याला तर ताबडतोब शेजारगावी जायचे होते. त्याच्या जवळचे नारळ त्या गावचा माणूस चांगल्या किमतीला खरीदायला तयार होता. नारळ ताबडतोब दिले नाहीत तर संधी हातची जाणार होती; अन् कमीत कमी शंभर अशफ्यांचे नुकसान होणार होते.

समोरच्या घरच्यांनी अडचण दुसरीच होती. चार मजूर तीन दिवस ही विहीर

खणायचे काम करत होते. आजचा शेवटचा दिवस होता काम सोडून ते तिथून गेले, तर खणलेली बिहीर पुन्हा मातीने भरून आयची शक्यता होती, अन् आतापर्यंतचा सारा खर्च वाया जाणार होता. त्यामुळे घस्मालक चिन्तित होता. काय करावे हे कळत नव्हते त्याला.

विषय कळल्याबरोबर विदुर तेथे गेला. पुण्या बळाने चारपाचदा हातोड्यांना प्रहार केल्याबरोबर पत्थर फुटला अन् तामडतोब बिहिरीला पाणी लावले. हे काम संपल्याबरोबर नारळ घेऊन तो शेजारगावी गेला अन् चांगल्या किमतीला नारळ विकूनही आला.

प्रवरच्या हाती आपखी एक निराळी संधी आली. मेहनती वरुणला सांग दसला.

गाववेद्याने औषध सांगून म्हटले की, 'या औषधाने तो वाचेल.' एक दिवसाच्या आत याला अुरगंध लेहू खायला घालायला हवा. तसं न केल्यास याचे पाय कामातून जातील. अन् नंतर ते कधीच बरे करता येणार नाहीत."

हे औषध शहरातल्या प्रमोदजवळच मिळण्यासारखे होते. तेथे जाण्यावेण्यात कर्मोत्कमी एक दिवस जाणार होता. अन् त्या अखेरीस जे पद्यायला नको, ते चवून जाणार होते.

गावपाटलाकडे एक अुसम थोडा होता. त्यावर बसण्यासारखा थोडेस्वार सुट्टी घेऊन सासुरवाडीला गेला होता. आता एकटा प्रवरच काय तो शहरातून औषध घेऊन येण्यासारखा थोडेस्वार पावात होता. पण महिल्यापूर्वी झालेल्या घोटुकीमुळे वैद्याने त्याला थोड्यावर बसायला मनाई केली होती, त्यामुळे त्याच्या जिवाला अपाय होता.

तरीही वरुणला वाचवण्यासाठी प्रवर थोड्यावरून प्रमोदकडे गेला. जाताना वरुणलाही त्याने बरोबर नेले. प्रमोदने वरुणला औषध दिने अन् प्रवरच्या परोपकार-बुद्धीनी तारीफ करून त्यानाही कामाकल्प नावाचे औषध देऊन 'हे औषध घेतलेस तर तुझी तब्येत अगदी ठणठणीत होईल' असे सांगितले. वरुणला सुखरूप शहरातून परत आणल्यावर गावकऱ्यांनीही प्रवरचो खूप स्तुती केली.

आपल्या नवऱ्याच्या या सत्कारामुळे तिथी जावाही फार खूब झाल्या. बैराग्याच्या सांगीनुसार आपापल्या घरामागे जणव्यावर

प्रवरला तांब्याच्या नाण्यांनी भरलेला घडा, विदुरला चांदीच्या नाण्यांचा, तर चतुरला सोन्याच्या नाण्यांचा घडा मिळाला.

चतुरची बायको आनन्दाने वेडीच झाली, पण बाकी दोघांच्या बायका मात्र मन माहून गप्प झाल्या. त्या बैराग्याला शोधाबला गेल्या.

बैरागी घेतल्यावर प्रवरच्या पत्नीने सगळी हकिकत सांगून रडत विचारले, "तुझ्यामुळेच तिघांच्यात सद्भाव जागा झाला. मग तिघांना फळं मात्र निरनिराळी कशी मिळाली?"

"माझ्या गोळीचा प्रभाव तात्पुरता असतो. पण फळं मात्र ज्याच्या त्याच्या बुद्धीवर अवलंबून असतं." बैरागी भुत्तरला.

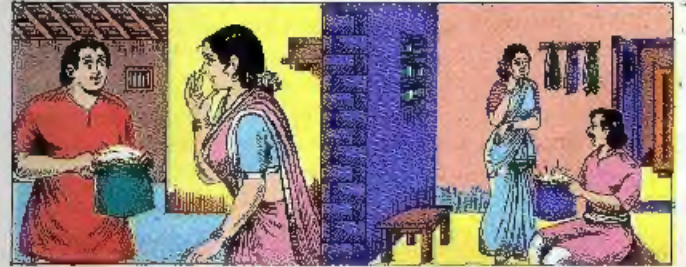
"पण मर्व भावांची बुद्धी तर सारखीच आहे!" विदुरची बायको बोलली.

बैरागी म्हणाला, "नाही, प्रवरने काम तर चांगलं केलं; एका माणसाचा जीव वाचवला. पण गोळीचा प्रभाव नाहीसा झाल्याबरोबर त्याला वाटलं की आपण केलं, ते बरं नव्हे! पुन्हा कधी असं काही चांगलं काम न करायचा निघारही केला त्याने!

त्यामुळेच त्याच्या परिश्रमानुरूप फळ त्याला मिळालं. चांगलं काम केल्यानंतर विदुरला वाटलं की, असल्या कामात आपण आपला वेळ का वाया घालवावा? त्याने ठरवलं की, असली कामं पुढे कधीकधीच करायची. त्यामुळे त्याला थोडं अधिक फळ मिळालं. पण चतुरला मात्र ते काम करण्यात आनन्द वाटला अन् पुढेही अशी कामं करत रहायचं ठरवलं त्याने. त्यामुळे त्याला सोन्याची नाणी मिळाली."

इतके सगळे बैराग्याने सांगूनही त्या दोघी जावा काहीशा असंतुष्ट राहिल्या. त्या जेव्हा आपापल्या घरी पोचल्या, तेव्हा त्यांच्या नवऱ्यांनी आपल्याजवळची सोन्याची नाणी दाखवत त्यांना म्हटले, "चतुरचं बसं म्हणणं आहे की या घरात जे काही मिळेल ते तिघांनी सारखं वाटून घ्यावं, त्याने आम्हालाही त्याच्या नाण्यांत सगळा वाटा दिला."

आता सिद्ध झाले की तीन भावात चतुरच सर्वात सुशील व सद्भावना राखणारा आहे. विदुर व प्रवरच्या बायकांनाही कळून चुकले की सद्बुद्धिवाच्या व्यक्तीलाच सोन्याची नाणी कशी मिळाली.

प्रोत्साहन - पारितोषिक

कुसुमपुर गांवत दरवर्षी चित्रकला स्पर्धा होत अंशत. देशातले अनेक चित्रकार या स्पर्धेत भाग घेत. चित्रकला मूल्यवान पारितोषिके दिली जात. प्रत्येकाला वाटे की हे पारितोषिक त्यांच्या प्रतिवेचे चिन्ह आहे. वा कधीही चित्रकलास्पर्धा आयोजित झाल्या. देशातला सर्व चित्रकार मंडळी आपापल्या विनांसह कुसुमपुरला पोचली.

सुमंघपुरला विश्वास नावाचा एक तरुण चित्रकारही आपल्या विनांसह स्पर्धेसाठी कुसुमपुरला पोचला. तो जेव्हा परत सुमंघपुरला गेला, तेव्हा त्याच्या मित्रांनी विचारले, "काय रे, मिळाले का तुझा प्रकाश विनास पारितोषिक?"

तरा चिन्ता प्रकट करत विश्वास म्हणाला, "मला फक्त 'प्रोत्साहन-पारितोषिक'च मिळालं."

यावर मित्र म्हणाले, "अरे प्रोत्साहन - पारितोषिकच मिळाल्याबद्दल बार्ड कटायचं काय कारण? कितलक असेही चित्रकार अस्तवील, की त्यांना हे पारितोषिकही मिळाले नाही." अशा प्रकारे त्यांनी विश्वासाचे सान्त्वन केले.

"अरे, पण मला त्याबद्दल काही वाटत आहे" मला पुरस्कार म्हणून मिळालेलं पुस्तक पाहून बार्ड वाटतंय!" विश्वासने सांगितले.

"कसलं पुस्तक आहे पाह!" मित्रांनी विचारल्यावरून त्याने पुस्तक दाखवले.

त्या पुस्तकाचे नाव होते - 'चित्र कसे वाढावे?'

रमचन्द्र नंजरी

सम्राट अशोक

३

(चन्द्रगुप्तने चाणक्याच्या मदतीने नल्होना पराजित केले आणि मगध राज्य हस्तगत केले. पाटलीपुत्रला आपली राजधानी बनवून सौर्य वंशाची स्थापना केली. त्याच्यानंतर त्याचा पुत्र किमुसार सिंहासनावर बसला. विन्दुसारने मोठ्या वयतेने राज्यकारभार चालवला. तीन राज्या असताना एक ब्राह्मणकन्या शुभद्रा दिव्याबरोबरही विवाह केला. तिने अशोकला जन्म दिला. विद्या अन् विवेक-संपन्न अशोक, जेव्हा पुत्र शुभेय दाला मुलीच आवडत केले. पोषातली तेव्हा तळवळ पाहताच गेली.) - चाणक्य

ए व दिवस अशोक आपल्या आईच्या इच्छेनुसार सूर्योदयाच्या वेळी फुले, फळे इ. घेऊन नगर-मध्याकरील मन्दिरात गेला अन् पूजा शुरुकून तो बाहेर आला. पक्ष्यांची कलबिल अन् मन्दिरातल्या घटांचा नाद त्याच्या कानात गुंजत होता. माकाशात विहरणारे पक्षी, बुच्यमानुचे किरण अन् त्यामुळे सोनेरी आभा प्राप्त झालेल्या झाडांची शोभा त्याहाळत तो महालाच्या दिशेने चालत

होता. इतक्यात पाठीमागून अचानक दौडत वेणाच्या घोड्याने त्याला खाली पाडलं अन् सूप वेगाने तो पुढे जाऊ लागला. घोडेस्वार होता सुशेम.

दुसऱ्याच क्षणी अठून अशोकनेही वेगाने धाकत घोड्याला पाठलाग केला अन् तो टप्प्यात आल्याबरोबर खुसळी मारून अशोक घोड्यावर चढला. सुशेयच्या हातून जगाम बेचून त्याने घोडा थांबवला. सुशेम खाली

'चन्द्रोदय'

भुतरला.

“मी बापल्या वाटेनं मुकाट्याने जात होतो तू मला खाली का पाडलंस? अशोकने विचारले.

“मी नाही, जोड्याने पाडलं तुला.” असे म्हणून सुशेभ घोड्यावर चढू लागला.

त्याचे मनगट घट्ट पकडून, “माणसांची जजिवात रहदारी नसणाऱ्या या मोठ्या रस्त्यावरून तुला नीट जाता येत नाही. असल्या अयोग्य माणसाला घोड्यावर बसायचा अधिकार कोणी दिला?” अशोकने असे ओरडून विचारले.

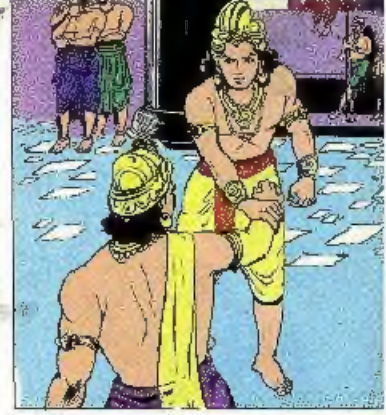
“तू कोण माझा अधिकार विचारणारा? मी कोण, माझं पद काय, हे माहीत आहे तुला?” सुशेभ गरजला.

“माहीत कसं नसेल? मामावक घमंडखोर! तू माझा ज्येष्ठ बंधू आहेस. म्हणून सोडून देतोय या खेपेला, नाहीतर असा घडा शिकवला असता, की जन्मभर वाटवण राहिली असती!” अशोकने ठणकावले.

“पुढे राजा बनणाऱ्याला बसकी देवो आहेस?” कोव्याने सुशेभने विचारले. “राजा कोण होणार, याचा निर्णय झालेला नाहीय अजून!” अशोकने माहिती पुरवली. “नीट माहिती नसताना सुगीच काहीच्या काही बकू नकोस. महाराज अन् अन्य प्रमुखांचा निर्णय कळलेला आहे बला. मीच होणार आहे राजा.” गर्वाने खट्याखटा हसत सुशेभ बोलला.

“हेच जर खरं असेल, तर तुला जास्तच सावधगिरी बाळगायला हवी. तू खोट बोलत आहेत, हे मला चांगलं ठाऊक आहे. अन्

पाडलेला

तसा निर्णय झालाच असेल, तर मीही जोरदार विरोध करीन त्याला!” अशोक गंभीरपणे म्हणाला. “तू महाराजांच्या निर्णयाला विरोध करणार?” म्हणत सुशेभने त्याला मारण्यासाठी हात सुगरला.

अशोकने तो हात पकडून आवळला. सुशेभने हात सोडवून घ्यायचा सूच प्रयत्न केला, पण त्याला ते जमेना. दोघांच्यात ताणाताणी सुरू झाली. त्यांच्या ओरड्याने मंदिराचे आवार दणदणू लागले. प्रजाजनही इकडून तिकडून येऊन भोवती जमू लागले.

दोन्ही राजकुमार काही दूध पिण्याची मुलं नव्हती! नामक्याने काही वर्षांपूर्वी त्यांची परीक्षा घेतली होती. माता तो जिवंत नव्हता. राजा किन्दुसार बुद्ध झाला होता. त्याचे स्वास्थ्यही हरवत होते. दोन्ही

५६

राजकुमाराचे शत्रुत्व जन्तलेला ठांजुक होते, पण आज ते मयदिवाहेर जाऊ पहात होते. कुणी मनातही आणले नव्हते की, मौर्य वंशाच्या संस्थापक चंद्रगुप्तचे नातू अन् त्याचाच शोग्य भुतराधिकारी असणाऱ्या बिन्दुसारचे दोन पुत्र सुशेम व अशोक असे बुध्दयावर एकमेकांशी मांडवील! त्यांच्या बाबाजामुळे प्रजा धावत वेधपर्यन्त आली, पण त्यांच्या जवळ पोचायचे धाडस मात्र कुणाच्यातही नव्हते! दुरुनच सर्वजण आश्चर्य व भयाने पहात राहिले!

भारयवश त्याच वेळी "महाराजक शोड्यावरून तेथून जात होता. बाणक्यानंतर महाराजक मगध राज्याचा प्रधानमन्त्री बनता होता. त्याला पाहिल्याबरोबर दोघा राजपुत्रांनी एकमेकांना सोडले अन् ते दोन

बाजूंना शुभे राहिले. "असे सार्वजनिक रस्त्यावर, जन्तलेसमक्ष तुम्हा दोघांच एकमेकांशी जगडणं ही दुर्मर्गांशी गोष्ट आहे. तुमच्या पित्याला - महाराजांना - हे कळतं, तर त्यांचा किती क्षोध होईल! तुम्ही याची काही कल्पना तरी केलेत?" मन्त्र्याने त्यांना विचारले.

अशोक बाबर गप्प राहिला. पण सुशेमने जवताळून "कुणाला मिथून पळून जायची गरज नाहीये मला! आपणब लांगा, मीच थोडी राजा आहे ना इयला?" असे मन्त्र्याला विचारले.

"राजकुमार, मलाइतकंच माहीत आहे, की याबाबत अजून कोणताही निर्णय घेण्यात आलेला नाहीय. राजाचे ज्येष्ठ पुत्र आहेत तुम्ही! तेंव्हा त्या वात्याने बुदातलेन वारणं हा शुभचा धर्म नव्हे का?" मन्त्र्याने काहीशा कडकपणे विचारले, "पण आनं माझ्या पदाचा आदर करावा, यावर मी जोर दिला; यात काही चूक आहे मादी?" सुशेमने विचारले.

"दुसऱ्यावर जोर देऊन किंवा त्याचा अपमान करूनच तुम्हाला कोणी आदर नाही देणार! आपल्या सद्ब्यवहार अन् सदाचाराने सर्वांचा मान मिळवायचा प्रयत्न करायला हवा त्यासाठी; दुसऱ्यावर दया दाखवायला हवी, सहनशक्तीची सवय करून घ्यायला हवी, ते सर्व सोडून बारीक-सारीक गोष्टीवरून ओढण करणं बरं नव्हे! घाला कोणी सद्ब्यवहार नाही म्हणत; दुर्ब्यवहार म्हणतात!" प्रधानमन्त्री गंभीरपणे जोलला.

"केवळ योगायोगानेच बाबला हा माझ्या

हातून, माहीतरं आज या चनेडखोराची चामडीच लोळवली असती मी. या पोरदयानं माझ्यावर हात खुचलायच्या केलेल्या साहसाबद्दल त्याला शिक्षा मिळाली." सुशेम तरीही गर्वने म्हणाला.

"राजकुमार, आपल्याच बाबाबद्दल असे बोलणं अयोग्य आहे. तेही तुमच्याचप्रमाणे युवराज आहेत; तुमच्याच पित्याचे पुत्र आहेत." मन्त्र्याने त्याला समजावायचा प्रयत्न केला.

"शक्य आहे की, हा माझ्या पित्याचा पुत्र आहे, पण याच्या आईनं विवाहापूर्वी अंतःपुरात माझ्या आईच्या सेविकेचं काम केलंय. बाकीच्या राण्यांचीही दासी होती ती! म्हणून मी याला युवराज मानायला तयारच नाही." सुशेमने आड्यता प्रकट केली.

त्याच्या या बोलण्यामुळे मात्र अशोक त्याच्यावर तुटूनच पडणार होता. पण मन्त्र्याने त्याला अडवले.

"युवराज मी, की तू, हे काळच ठरवील! माझ्या आईचा अपमान केला आहेस तू. मी याचा कधीतरी सूड घेईनच पहा! प्रधानमन्त्री अन् इथे अस्थित असलेल्या जन्तलेला साक्षी ठेवून प्रतिज्ञा करतोय मी! मगध सिंहासनावर बसणारा तू नव्हेस, पण..." वाक्य पुर होण्यापूर्वीच मन्त्र्याने अशोकच्या तोंडावर हात ठेवला. तो मधेच म्हणाला, "महाराज बिन्दुसार यांचा प्रतिनिधी म्हणून मी तुम्हा दोघांना इथून निघून जायची आज्ञा देत आहे. अगदी या क्षणी, ताबडतोब राजवाड्यात निघून जा!" अन् मग त्याने सर्व लोकांनाही तेथून निघून जायला सांगितले.

तेथून मन्त्री सरळ आपल्या घराकडे निघाला. बोड्यावरून उतरून राजभक्ता-समोरून जताना मुख्य द्वारातून बिन्दुसारचा मुख्य मल्लागार बाहेर येऊन नमस्कार करत म्हणाला, "महाराज, आपणाला जेदू इच्छितात."

"ठीक आहे, चला," म्हणत मन्त्री त्याच्यामागेमाग राजवाड्यात गेला. राजा ज्या एकान्त दालनात आराम करत होता, तेथे मन्त्री पोचला. राजा बिन्दुसार त्या विशाल दालनातल्या मोड्या गसनदीवर बसलेला होता. समोर दुसरा एक अधिकारी शुभा होता. मन्त्र्याने प्रणाम करताच त्याला जेका आज्ञावर बसावचा राजाने संकेत केला.

मन्त्री बसल्यावर राजा म्हणाला,

“महाटक, एक वाईट ब्रह्ममी कानी आनीय, त्याचं विवरण तक्षशिलेहून आलेले हे अधिकारी सांगतील.”

मन्थ्याला प्रणाम करून अधिकारी म्हणाला, “मन्त्रिवर, महाराज चन्द्रगुप्तानी तक्षशिला प्रान्त जिंकून घेतला होता हे आपणाला विविट आहेच. त्यांनी आपला एक अधिकारीही तेथे तैनात केला होता. तेंव्हापासून आजपर्यंत कसलीही अडचण न येता तेथला राज्य-कारभार सुरळित चालू आहे. पण आता मौर्य-अधिकाराला धिक्करून तक्षशिलेत बंडाची ज्वाळा मडकू लागली आहे. मगध राज्यातून निराळे होण्याचे प्रयत्न चालू शास्ते आहेत.”

प्रधानमन्त्री म्हणाला, “ही तर मोठी विचित्र अन् ताबडतोब हालचाल करायला

लावणारी बातमी आहे!”

“आपण तक्षशिलेच्या जनतेवर कसला अन्याय केला नाही, त्यांचं कसलं नुकसानही न केल्याने आपणाला त्यांचे हे प्रयत्न विचित्र वाटतील. पण आपल्या राजप्रतिनिधींना त्यात कसला विचित्रपणा वाटत नाहीय. कारण आम्हाला असं कळलं आहे की या बंडामागे प्रोकांका हात आहे. चन्द्रगुप्त महाराजांनी त्यांना व त्यांच्या सैन्याला तेथून हलकून देऊन तिथून घालवले. पण आतुं ते आपल्यावर आक्रमण करायच्या तयारीला लागले आहेत. मगध राज्य विच्छिन्न होत असल्याची स्वप्नं दिसतात त्यांना!” अधिकार्याने तपशील सांगितला.

प्रधानमन्त्र्याने विचारले, “बंड कशा प्रकाराने सुरू होणार आहे?” “बंडाचे नेते भूमिगत आहेत. ते अक्षवृषावर येऊ इच्छित नाहीत. व्यापारी आणि प्रमुख नागरीकांना ते बंडासाठी प्रवृत्त करत असतात. मगध राज्याच्या अधिकाऱ्यांची घरं जाळणं, लुटालूट करणं यासाठी सामान्य जनतेला प्रोत्साहन देत असतात. आमच्या काही सैनिकांना ठार केलं जनतेनं. दिवसें दिवस प्रकरण चिबळत चाललेय.” अधिकार्याने एकूण परिस्थिती कथन केली.

“ते जर हिंसामार्गावर भुतरले असले, तर आता अशौर करणपात अर्थ नाही. सर्व शक्तीविशी त्यांना दाबून टाकायला हवं. तोच एकमेव मार्ग आहे.” राजाला संबोधित करून मन्त्री म्हणाला, “महाराज, सेनापतीला आज्ञा द्या कि तक्षशिलेवर ताबडतोब सैनिक कारवाई करा.”

“असामान्य शक्तिमान अन् पराक्रमी अशा माझ्या पित्याने स्थापलेलं मौर्य साम्राज्य माझ्या नव्वेससोर छिन्नभिन्न होणं कधीच शक्य नाही. माझ्याच्यानं ते पहावलं जायचं नाही, सहन व्हायचं नाही. त्या बंडखोरांचा बीमोड करायचा मीच बिंबा धुचवत आहे. माझ्या नेतृत्वाखाली बंडखोरांचा विनाश केला जाईल.” बिन्दुसार आवेशाने फुसफुसत बोलला.

“जशा आपली इच्छा, पण एक विनन्ती आहे. आपल्या सहा पुत्रपैकी कोणीतरी हे नेतृत्व करावं. हे काम पित्याने केलं काय, अन् पुढांनं केलं काय, सारखंच न?” प्रधानमन्त्र्याने सुचवले.

“कशी क्लिष्ट परिस्थिती कुलग्न झालीय! सुशेमला राज्याभिषेक करावा अशा विचार करत होती, तर नेमकी आताच ही अडचण बुद्बुदली.” राजा स्वतःशीच पुटपुट लागला.

“राज्याभिषेक आपली काही दिवस लांबणीवर टाकणं अचित होईल महाराज. आपण तो विचार तात्पुरता स्थगितच करावा. प्रथम सुशेमन सैन्याचं नेतृत्व करून बंड मोडून परत यावं. म्हणजे जनतेचाही पुढाराजवद्दल आवडभाव नन् विश्वास वाढेल.” मन्त्र्याने मल्ला दिला, राजाही गप्प राहिला. मन्त्री पुढे म्हणाला, “महाराज, माझी एक लहानशी विनन्ती आहे. प्रथम पुढाराजांना नेतृत्व करायला आपण सांगू नये. त्याऐवजी आपण अशी परिस्थिती निमग्न करावी, की ते स्वतःच त्यासाठी पुढे येतील! म्हणजे माझ्या म्हणण्याचा अर्थ असा की आपण सहाही

पुढाराजांना इथे बोलावू; त्यांना तक्षशिलेतल्या बंडाळांबद्दल तपशीलवार सांगू. त्यांच्यापैकी कुणीतरी सेनेचं नेतृत्व करून बंडखोरांना नेस्तनाबूत करायची गरज कशी आहे, हे सांगू. ज्येष्ठ पुत्र असल्यामुळे सुशेमच बहुधा पुढे येईल. मगध राज्याचे भावी राजे आपणच आहोत अशी त्याची पूर्ण खात्री आहे. तेव्हा असाही आनन्दानं तो हा शर बुकलेल.”

बिन्दुसारला मन्त्र्याची ही कल्पना आवडली. ती अमनात आपाथ्यचे त्याने उरवले.

त्याच दिवशी सर्व राजकुमारांना राजापुढे बोलावण्यात आले. राजाने सर्वांना संबोधित करून म्हटलं, “आता तुम्हापैकी कोणी किशोरवयीन नाही; सर्वांनी तारुण्यात पदार्पण केलेलं आहे. राज्यकारभारसंबंधीचं

ज्ञान सर्वांना असायला हवे, शस्त्रेन क्रमवार यन् शस्त्रेन कर्म प्राप्तवान् हे कळायना हर्ष, त्या भिन्नं तुम्हा लोकांच्या काय काय जबाबदाऱ्या आहेत बाहेर गोष्टीची माहिती करून घेणं आवश्यक आहे, राज्यात कायकाय चाललं आहे याविषयी नीट माहिती करून घेणं तुमचं कर्तव्य आहे. बासा यासाठी योग्य संघीही तुमच्यासमोर चालून आली आहे, अशी बातमी मिळालीय की, तपस्विना भलात बंडाची भावना कुठून होत आहे, तिची शांती का होत आहे. बंडखोरांना तबडतोब शस्त्रेन टाकणं आवश्यक आहे, यानंतर पुन्हा तेथे शांति व सुव्यवस्था स्थापन करावी लागेल, हे काम करावया तुम्हापैकी कोण तयार आहे बोवा.”

बिन्दुसारला वाटले होते की सुशेभ तबडतोब पुढे वेईत यन् जबाबदारी संभाळेल, परंतु तो तर लोभाने गुळमी घेतल्यासारखा चुन होता! बाकी चारपैकीही कोणी पुढे होईना, शेवटी एक पाऊल पुढे होत अशोक महाराज, “महाराज! आपलं असापालन करायला तयार आहे मी, आपण सोमवलेनं हे काम सहज व्यवस्थित करीन

असा अहमविश्वास आहे माझा! आता या, अगदी या क्षणीच सैन्यासह तपस्विलेकडे निघेन नो! बंडखोरांचा नावमाट करून मी तिथं शांति व सुव्यवस्था स्थापन करीन.”

“फार प्रसन्न झालो मी पुत्रा तुझ्यावर! तुझ्या साहज्य अन् आत्मविश्वासाबद्दल अधिमात्र वाटतोय मला.” वसे म्हणून बिन्दुसारने प्रेमाने अशोकची पाठ धोष्टली. नंतर आपल्या बाकी पुत्रांकडे वळत तो म्हणाला, “व्याह कुठयें! आताच्या निराश-स्थानी जाऊन लवंडाव घेऊन बसा, अंदाह असें लोपी चोरून खात बसतात, तसे मुल्ले पोटावर लात बसा.”

पाचही राजपुत्र तेथून निघून गेले. अशोकने पित्याच्या शिपायांना स्वर्ण करून नमस्कार केला व त्याचा आशिर्वाद घेऊन तेथून निघून गेला.

“सूक्ष्म गुरुदेव ज्ञानकर्माचे शब्द खरे झालेच, त्यांनी त्या पहिल्या परीक्षेच्या दिवशीच सांगितलं होतं की माझ्या सर्व मुलांच्यात अशोकच समर्थ यन् लायक आहे.” राजाच्या मनात आले.

अशोक

स्वार्थ-निस्वार्थ

रा जा विक्रम निश्चयाने फुला झाडाकडे आला, फान्दीबरीत प्रेतस्थाने आपल्या खांद्यावर टाकले अन् नेहमीप्रमाणे मीन स्त्री काढून तो स्वशालाची वाट चालू लागला. तेव्हा श्यालीत वेताळ भोवतू लागला, “राजा, जशात सर्वत्र दुष्ट, तंबाड अन् कायेबाज लोक भरलेले आहेत. विवेकी बाणसाला नाइलाजाने त्यांच्याशी बोलाव हागल किंवा काही काम पडलं, तर तकीच खूप नाचघमिरी बाळगायला हवी, खरं तर त्यांच्या पासून चार पाकलं दूर रहायचं बरं, पण गरज पडली की नाइलाजानं संबंध जोडावा लागतो त्यांच्याशी. आपण सायघमिरी न बाळगली तर त्यांच्या विकण्यानुषंगाने मोलण्यात अडकण्याची अगदी छापीच! तो पुरुष असो, या स्त्री; जरा जरी बेपवई बळगनी तरी ते आपली करतूत दाखवून तुम्हाला बोटावर नाचवतील! स्वशालातल्या वाट काळोखातून हतके अगणित रुढ करत जाईल; म्हणून अशा दुष्ट शक्तीपासून

वेताळ कथा

बचाव व्हावा यासाठी तुला जागरूक कर्ण हे कर्तव्य समजतो मी आपलं राजकुमारी मृणालिनीचा एका लबाड शस्त्रवर्माचा हातून मर्बूनश झाला तिची गोष्ट सांगतो मी तुला.” वेतराळ गौह सांगू लागला-

मणिकण्ठ नावाच्या गंधर्वाना एकदा भूलोक पहायची इच्छा झाली. एका पौर्णिमेच्या रात्री तो आकाशमार्गाने भूमीवर झुतरला. त्या वेळी त्या भुद्यागात वैदेह देशाची राजकुमारी मृणालिनी आपल्या सखांसह विहार करत होती. तिचे सौन्दर्य पाहून मणिकण्ठ अवाक झाला. हनकी सुन्दर स्त्री त्याला आजवर नन्धर्व लोकांतही दिसली नव्हती.

मणिकण्ठलारहावेना तिच्या जवळ आशून विचारले, “हे सुन्दरी, कोण आहेस तू?”

त्याला पाहून आश्चर्याचकीत झालेली

राजकन्या म्हणाली, “मी वैदेहची राजकन्या मृणालिनी. या भुद्यागात आपण प्रवेश कसा केलात? इथे आत यायला मनाई नसते. शिवाय यांनी रचनाच अशी आहे की, कोणी आत येऊच शकणार नाही.”

“मी गन्धर्व आहे, नाव मणिकण्ठ. आकाशात विहार करत असताना तुझ्या सौंदर्याने भूराळ घातली मला स्वतःवर ताबा मारू न मी इथे झुतरलो.” मणिकण्ठ झुतरला. त्याचे ओलण ऐकून युवराणी याकळून म्हणाली, “आपण ताबडतोब मिथून जाइतून. शिपायांनी पाहिले, तर ते कैद करतील तुम्हाला!”

“गन्धर्व आहे मी भास्मी शक्ती अद्भुत अपार आहे. तुला माहीत नसल्यान घाबरत आहेसतू. निश्चिन्त रहा माझ्याबाबत.” असं म्हणून त्याने हवेत आपला हात फिनवला.

युवराज आणि मृणालिनीच्या सख्या अन् कुरोबरचे सारे शिपाई वैशुद्ध होऊन पडले. युवराणी हसत बोलली, “अद्भुत, महाअद्भुत.”

तिच्या शाबासकीने मांदोळून जात मणिकण्ठ म्हणाला, “मी अचानक इच्छा पेटवित करतोय म्हणून रागावू नकोस, पण तुझ्याशी विवाह करावा अशी इच्छा आहे माझी! ती प्रकट केल्याबत्तून रहावंत नाहीय मला.”

आपादमस्तक त्याला न्याहाळून अन् मस्तक झुकवून मृणालिनी म्हणाली, “माझे तत्त्व असाच दिवसांपासून माझ्या विवाहाच्या प्रयत्नातच आहेत, पण अजून कोणी योग्य वर त्यांना आढळला नाही, आता मीच पती म्हणून तुमची निवड करत आहे, पण विवाहापूर्वी आपणाला

एक फार कठीण काम कराव लागेल.”

अत्युक्तता दर्शवत मणिकण्ठने विचारले, “काय काम आहे ते?” “वीरसेन हा आमच्या शेजारचा राजा माझ्याशी विवाहाला अत्युक्त आहे. पण मला तो आवडत नाही तो तर युद्ध करूनही मला जिंकण्याच्या प्रयत्नात आहे. तो आमच्यापेक्षा बलवान असून त्याच सैन्यही अफाट आहे. आपण त्याला पराजित केलेत, तर मी सगळी आनधाने आपणाला विवाह करीन.”

“हा तर माझ्या हातचा मळज की मी आपलाच गन्धर्वलोकी वाअून राजा चित्रवर्णला सर्व सांगून परत येतो.” असं म्हणून मणिकण्ठ अदृश्य झाला.

मणिकण्ठ भूलोकीच्या एका स्त्रीशी विवाह करू पहात आहे, हे जाणून चित्रवर्णला अतिशय राम झाला. त्याला बधिकान अधिक शिक्षण द्यायचा विचार करत असतानाच राजाला समजते की, आपली कन्या कान्तीमयी मणिकण्ठवर प्रेस करत असून त्याच्याशी विवाहित होण्याचे स्वप्न पहात आहे.

नेव्हा विचवर्ष मणिकण्ठला म्हणाला, “गन्धर्व सानवांशी अमा संबध जोडू शकत नाहीत; अने ते योग्यही नव्ह, तू माझ्या कन्येशी विवाह केलास तर छान होईल. तिला नाकारू नकोस.”

वरतु मणिकण्ठ या प्रस्तावाना तयार होईना. मृणालिनीशेच विवाह करण्यामाबत तो अहून रोहिला आपला निर्णय अटळ असून त्यात बदल होणे अशक्य असल्याचे त्याने स्पष्ट सांगून टाकले.

राजाने चित्रवर्ण आज्ञा शप देत म्हणाला, “तुझा निर्णय अटळ असेल, तर तुला यापुढे गंधर्वलोकात जमा नाही. तुला भूलोकानतच

रहावं लागेल अन् या क्षणपासून तुझ्या हाच्या मन्वशक्तीही नाहीशा होत आहेत.”

आपण शापग्रस्त झाल्याचे मणिकण्ठला जरासही दु ख वाटले नाही. भूलोकी पांचून तो मृणालिनीला भेटला. मृणालिनीने आपला पिता चन्द्रकेतू याला सगळी हीककत सांगितली. त्याने मनापामून आपली समती दर्शवली, “आता मन्वशक्ती नाहीशी झालावर मणिकण्ठ वीरसेनला कसे जिंकू शकेल” याबद्दल मृणालिनीने त्याला विचारले.

“मन्वशक्ती गेली, तरी माझ्यात अपार अळ आहे. तुझ्याशी विवाह करण्यासाठी मी आपलं प्राणही पणाला लावीन; युद्ध करून त्या वीरसेनचा सर्वनाश करीन.” मणिकण्ठ पीरुष फकट करत म्हणाला

माहिन्याच्या आतच युद्धाची तयारी सुरू

झाली, मणिकण्ठ चन्द्रकेतुचा सेनापती बनला त्याच्या शत्रुत्वाखाली सैन्याने वीरसेनच्या किल्ल्याला वेढा दिला

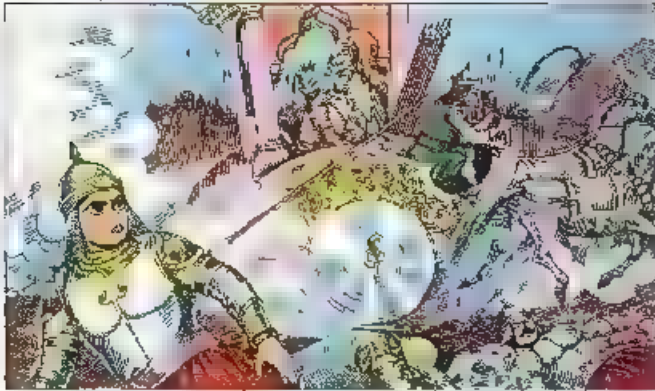
वीरसेनही वांगला पराक्रमी होता. संध्यात घनघोर युद्ध झाले, दोन्ही सैन्य आपापल्या राज्याभाठीनिकराने लढली. युद्ध चालू असताना वीरसेनने फेकलेली एक बळी मणिकण्ठच्या शरीरात घुसणार इतक्यात एक सैनिक विजेच्या वेगाने मध्येआला व बळी त्याच्या वळत घुतली, त्याला पाहिल्यावर 'बाला आपण कुठनरी पाहिले आहे' असे मणिकण्ठला वाटले

बाला मणिकण्ठनेही मोठ्या जावंशाने त्यातून आणि कौटुंबी वीरसेनवर त्यांचा वर्षाव केला, एक बाण धोट त्याच्या छातीनच घुसला अन् जोरात ओरडून तो रथावरून खाली कोसळला, राबाच पडलेला पाहिल्यावर त्याच सैन्य घाबरून विरजित झाले. सैनिक रथावरून पळू लागले

रथावरून लढाडतोड घुसून मणिकण्ठ आला आपणाला वाचवणाऱ्या सैनिकांना शोधून गेला. स्वामी सैनिकांच्या शिबरात त्याला नोखापणाला त्याला पहिलाच मणिकण्ठ असाकू झाला तो दुसरा कोणी नसून गन्धर्वाजाची कन्या कान्नीमयीच होती! शिपायांच्या वेष्टात येऊन तिनेच आपल्याला वाचवल्याचे त्याने मीठवले

मणिकण्ठने भरपूर सेवा केल्यावर ती सावध झाली, जेव्हा शुभडल्यावर तीच त्याला पाहून तिने गान खाली घातली, मणिकण्ठ म्हणाला, "हे काय कलम कान्नीमयी? ज्याने तुला लाथाडले, त्याच्यासाठी एवढा मोठा त्याग? आपल्या प्राणाची खेळलीस?"

दोघे स्वरात ती अुनली, "तु नसलेल्या लोकात मी तरी कशी राहू शकणार? निदान तुला पहिला तरी पावे, म्हणून स्नेष्टेने सी घातलेला आहे, आपल्या मन्वशक्ती नाहीशे झाल्यावरही तू खलवान वीरसेनशी लढायचे

ठरवलेस, तुझ्यावर कसले संकट येऊ नये तुला तसे प्रकारची गवत करला पायी म्हणून मी हरक्षण युद्ध क्षेत्रातही तुझ्या आसपास राहिले आपल्या मन्वशक्तीने मी वीरसेनचा नाश करू शकले असते पण आपल्या बाहुबळाने युद्ध जिंकून तुला आपली पेयमी मिळवता यावी; त्यात जे आनंद तुला मिळेल, तो हिरावून घ्यायची माझी इच्छा नव्हती तुला मी वाचवू शकले, वालच तर्कही मिळाले मला' त्यामात जे सुच आहे, ते स्वाधर्त कुठे? आला जा आणि मुणालिनीची विवाहित होऊन सुखाने रहा," कालोमयीच्या डोक्यात अशु तराज

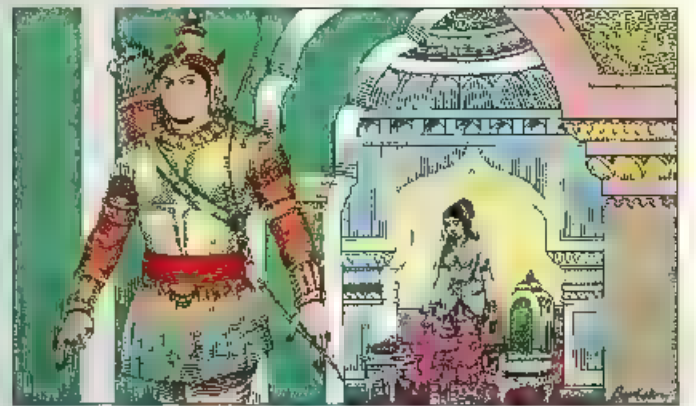
निच्याजवळ आपली कृतज्ञता व्यक्त करून तिथून मणिकण्ठ मुणालिनीला भेटायला गेला, राजा चन्द्रकेतुने त्याचे अभिनन्दन केले, मुणालिनी मोठ्या आनन्दाने म्हणाली, "आता आपला विवाह झालाच म्हणून सभाजा, विवाहानन्तर माझी आणखी एक इच्छा पूर्ण

करावा! माझा मुम्हाला

'जमला इच्छा'" मणिकण्ठने विचारले "काही फार मोठी इच्छा नव्हे आपण बाहुबळ अचाट आहे आपला पराक्रम असामान्य आहे, आपण बुद्ध कोटीचे धनुर्धारी आहात, माझी इच्छा अशी की, आसपासचे जेवढे म्हणून राज्य असतील, त्या सर्वांना हरवून आपण चक्रवर्ती बनाव, तेव्हाच मी मन्तराणां बनून सर्वांच्या आदराचे न्याय बनेन,"

यावर तीव्र स्वरात मणिकण्ठ म्हणाला, 'कसा कसा सुवराजी, मी तुमच्याशी विवाह करायला तयार नाही," सन्झटकने तो तिथून नेमून गेला

गोष्ट संपवून वेताळ विक्रमला विचारू पावला, "राजा अक्षरच्या क्षणी मणिकण्ठची ही वर्तणूक विचित्र नाही वाटते? आपल्या सन्ध्यामह अद्यानात विहरणाऱ्या मुणालिनी ममारे आकाशानून जचतक तो अुतकून आला,

मी श्री मणिशंकर याचा शिष्य आहे, आगल्या वावर्तीत त्यांच्याकडून मी ऐकलंय. आपण दोघे एकाच गुरुकुलात शिकलात ना?"

आपल्या सहाश्रवायाचे नाव ऐकताच राजवैद्याचें डोळे चमकू लागले, तो मुत्साहाने म्हणाला, "ओहो! अजूनही मणिशंकरला आठवण आहे माझी? त्यानंच तर माही पाठवून तुला माझ्याकडे?"

"माही एक महिन्यापूर्वीच शिक्षण संपलं माझं माझं गाव इथून दोन कोस दूर आहे तिथे मी आपला व्यवसाय सुरू करणार, इतक्यात आपण आजारी असल्याचं ऐकलं, आसं, तांबडतोड इथे आलो मी!"

दयानन्दच्या ओतण्यावर हसत राजवैद्य म्हणला, "म्हणजे मी तुझ्या पहिल्याच रोगी म्हणायचा काही हक्क नाही, मी काही परीक्षा करायची, ती करून खुपाय सुरू कर माझ्या इतक्याच प्रतिभावान मणिशंकराचा विषय ठरलास तू, तुझ्यावर पूर्ण विश्वास आहे माझा."

शर्मांच्या खुपायाने राजवैद्य इतक्या लवकर उणठणीत बरा होईल, असं कुणाला वाटतही नव्हतं, एका आठवड्यातच तो छान

बरा झाला.

ही बातमी ऐकून राजा मन्व्याला म्हणाला, "या तरुण वैद्यानं, आपल्या राजवैद्याची चिकित्सा करून माठवड्यात बरं केलं त्यांना, म्हाय्य दिवूनय, की हा आपल्या दरबारी वैद्यापेक्षा जास्त हुशार आहे आपण आता आपल्या वैद्याला विश्वांती घ्यायला समजून त्या जागी वा तरुण वैद्याला नेमलं तर कसं होईल?"

"फारच छान महाराज." मन्वी म्हणाला, "अन् तांबडतोड त्यांनी शर्माना बोलावून घेतलं

पण त्यांचा प्रस्ताव स्मरून शर्मा म्हणाला, "अस कोणतही रहस्य किंवा कोणती चिकित्सा पद्धत नव्हे, की जी आपल्या वैद्यराजांना माहीत नसेल' साधारणतः अस पहाण्यात आले की जे वैद्य दुसऱ्यांना औषध देणान, ते स्वतः स्वतःवर खुपचार करायला घाबरताना राजवैद्यांच्या बाबतही असंच घडलं आहे."

दयानन्द शर्मांची समज अन् समृद्धता या गुणांवर प्रसन्न झालेल्या राजाने राजवैद्याचा महायक म्हणून त्याची नेमणूक केली,

समुद्रकिनार्यावर सहल - १७

दक्षिणेचे महाद्वार

शब्दकंन मीरा नावर ✽ चित्र के.एस. गोपकुमार

कोरोमंडिल किनाऱ्यावरून सहल करत आपण मामलपुरमला पोचतो, पलून राजांच्या काळान हे एक मोठे बंदर होते. ई.स. च्या सातव्या शतकात पलून राजा नरमिहवर्मना एक एवढी होती महासहल - म्हणजेच महान् दोंडा. त्याने वसवलेले शहर महामल्लपुरम् हेतमिळमध्ये मामलपुरमनले, काही काळापासून लोक पांना चुकीने 'मझबल्लपुरम्' असे म्हणतात

मामलपुरम् हे एक तमूळ शहर होते. पलूनच्या बंदराने बंदर वर आतामल्ल झालं आहे. परंतु वडक तासून बनवलेल्या मंदिरे आणि भूतंमिळे आजही हे स्थान वैक्षणीय आहे. रूप दूरवरूनही कलाप्रसंगी

च पर्यटक येथे येत असतात

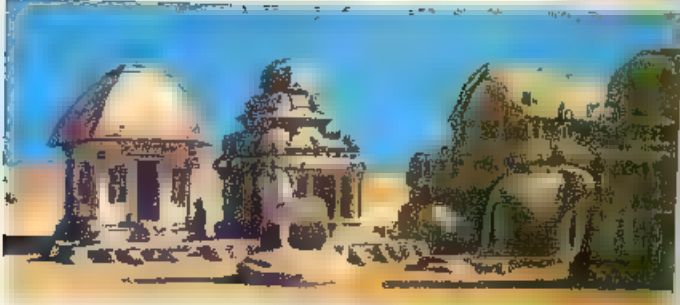
येथील सर्वोत्तम अशी कलाकॄती अर्जुनाची तरस्य विंवा गंगावतरण नावाने ओळखली जाते. हे रक्ता सडकत कोरलेले २९ मीटर लांब व १३ मीटर बुचीचे शुद्धाचे चित्र जगातले सर्वात मोठे शुद्धाचे चित्र मानले जाते, या खडकाचे वरचे टोक चिरले गेलेले असल्याने पावसाच पाणी लातून सरले आणि खरोखरच स्वतःतून रंगा शुभ्रत असल्याचा आभास होतो

विशाल शिलालेंद कोरून बनवलेली मंदिरांनी मामलपुरमम आहेत. यानेच्या कोणता 'रथम्' असे म्हणतात

अर्जुनाची तरस्य विंवा गंगावतरण

पार्वती मंदिर

यांना आकार रथासारखा आहे. पाच रथ शर्मराज गौम, वर्जुन, तकुल सहदेव व झोपरीच्या नावाने ओळखले जातात. सर्वांना मिळून 'पंडित रथ' असे म्हणतात.

गंगावरण' अथवा 'अर्जुन तपस्या' च्या पूर्वेकडे ब्राह्मण महिषासुरमर्दिनी गुफा आहेत त्यात पुराणकथा कोरलेल्या आश्रत

वेदगुरु पंडित त्या एका पत्तेलमधे विष्णू वराह अवतार झळकण करत अक्षताचे आणि छिरपवाक्षी-राक्षसापासून पृथ्वीचे रक्षण करत असल्याचे दृश्य कोरलेले आहे.

महिषासुरमर्दिनी गुफेत दोन विभक्त कोरलेली आहेत. एकात दुर्योधन महिषासुराशी युद्ध व अंत्यध्याचे दृश्य आहे. हा महिषासुर अत्यंत बलवान होऊन त्याने इंद्रादिदेवतांना म्हायतून घालवून दिले. त्याच्या आघातारांमुळे राम देव देवतांनी आपसात विचार करून आणि आपापल्या दिव्यशस्त्रांनी एकत्र करून अखिरत किर्यादुर्गा नावाच्या एका देवीची निर्मिती केली. या देवीला त्यांनी आपापले सर्व श्रेष्ठ गुण आणि हत्यारे दिली. देवीने महिषासुराला जाळून दिले, त्याच्यात घनघोर युद्ध सगळे व देवीच्या हातून महिषासुर मारला गेला.

जलेश्वर मंदिर

जोपावणाच्या सिंहावर बसलेली देवी रडयाना चेहरा अक्षतांच्या असुराला मारून टाकत असल्याचे दृश्य येथे दिसून येते आहे. ते पहाण्या असे वाटते की जणू काही देवीच्या अंगावरून तिचे अक्षत व वेष प्रस्फुटित होत आहे.

समोरच्या पत्तेलमध्ये श्रीरामायणत शोथनामावर पण्डितसेने विष्णू भगवताचे चित्रण दिसते.

जवळच भुवनाला लागूनच एक जलशयन मंदिर आहे. इंग्रजीत याला 'शेव्हा रेमण्डल' म्हणतात.

याचे द्वार पाण्याच्या स्तराचे जवळ आहे की, मंदिरात मारील वाराने प्रवेश करावा लागतो, हे एक श्रुतमार्गाने असून त्याच्या खोरी बाजूच्या भिंतीच्या खितीवर ठिकठिकाणी नक्षत्राच्या मूर्ती आहेत.

सामोसपुरम् हे पाचव्या शतकाच्या महान वैष्णव संतकवि भूतनाटवर यांचे जन्मस्थान होते.

सामोसपुरम् वज्र सौंदर्याचे निवार करत आणि थुळे जाताने व आणखी एका कलात्मक ठिकाणी पोचता. याचे नाव आहे चोलमंडलम् आर्तिटम्. जिल्हेब कलाकारांनी मिळून ते वसवलेले आहे. अनेक कलाकार आपली घरे तेथे बनवून आपल्या कलाकृती विकून आपली गुजराण करतात. रंगित किचे, रंखाटने, बातीड्या मूर्ती आणि कला कोशलाच्या वस्तूंचे एक स्थायी स्वरूपाचे संग्रहालय येथे आहे. कांबलापटन व नृत्याचे कार्यक्रम ही येथे नियमितपणे होत असतात.

अशा आपल्या पुढला पडात म्हणजे भारताचे जीव्या नंददेव महामंदार आणि तमिलनाडूची राजधानी चेरी आदी अनेकडेपर्यंत यांना मद्रास असे म्हणत असत. हे क्षेत्र बंगालच्या खाडीच्या किनाऱ्यावर १३ कि.मी. लांब पसरलेले आहे. अजून यात 'दक्षिणेचे मद्रास' असे म्हणतात.

१३ व्या शतकात इंग्रजांच्या ईस्ट इंडिया कंपनीने भारताच्या पूर्व तटावर आपली व्यापारी कोठी बनवायचे ठरवले आणि आजच्या चेन्नैच्या उत्तरेला ४० कि.मी. वर आमगाम राऊड येथे यासाठी नियतले. फक्त व्यापारामात्रे ती जागा ठीक नसल्याचे लवकरच अंमलून आले आणि आमगामच्या नांवीचा अध्यक्ष फ्रान्सिस डे हा एकाद्री जागा पहाण्यासाठी नावेत असून दक्षिणेकडे गेला. १९ जुलै १६३९ रोजी बलरिगरी राजाचा सायत डामला वेंकटाद्रो नमस्कर्त याच्या कडून मद्रास कुणम त्तावाचे राज्य खरीदण्यात सफल झाला. त्यावेळी ती एक

भारताच्या सर्वात जुन्या ध्वजस्तंभ

भारताच्या सर्वात जुन्या ध्वजस्तंभ

भारताच्या सर्वात जुन्या ध्वजस्तंभ

भारताच्या सर्वात जुन्या ध्वजस्तंभ

फोर्ट म्युझियम

जुनाईद न वि पळो अगलेली जागा होती. पाश्चात्य संस्कृती आणि नवविभूत म्हणून कोणत्याही प्रकारचे असे म्हणत. पुढे होऊन आता महानगराच्या रूपाने विकसित झाले.

हे जाने येथे ईस्ट इंडिया कंपनीची कोठी स्थापन केली व नंतर कोठी व अस्पतासाच्या इंग्रजांच्या कमीच्या संरक्षणासाठी तेथे एक बिल्डिंग बनवला. किल्ल्याचे नाव धर्मात २३ एप्रिल १६८० रोजी पूर्ण झाले. इंग्लंडचा राजाक सोट जॉर्ज नामच्या पुण्याल्लोना हा निवास अस्तव्यस्त किल्ल्याचे नाव देवले. फोर्ट सेंट जॉर्ज.

किल्ल्याच्या आजू-बाजू ऑफ सेंट मेरी' नावाचे पर्व आहे. हे जैलॉस इंडियन संप्रदायाचे धार्मिकस्थाने पहिले चर्च होय, १६८० त ते बांधले गेले. भारतात पुरवण्यात आलेल्या इंग्रजांच्या कळरीच्या दगडांनी याचे प्रांगण तयार झाले आहे.

या नजीकचे पहिला विवाह झाला यवनेर एमिडु येन याचा. याच्यानून हातातून नंतर अमेरिकेतील सुप्रसिद्ध वेन विद्याविद्यालयाची स्थापना झाली, महाराष्ट्र प्रसिद्धिअर्थीच्या इंडो या चर्चामध्ये ठेवलेला आहे. ईस्ट इंडिया कंपनीने नवाग केलेली हीच पहिली दगडी रजिमेंट.

फोर्ट म्यूसिअममध्ये शैथिल्यसिद्ध दस्तऐवज. माणो तारापट, छत्रपति मूर्ती व महाराष्ट्र शहराच्या इतिहासिक विवरणाच्या क्रमा यथावस्थत करतु संग्रहित करून ठेवलेल्या आहेत. ही इमारत १९२२ इ.स.मध्ये बनली त्यात महाराष्ट्र सरकारची कचेरी होती. ही भारतातली पहिली आधुनिक बँक पुढे ब्रिटीश इंपीरियल बँक व आता स्टेट बँक म्हणण्यात येते. या इमारतीच्या छतावर एक प्रकाशमान होता. शेखर-बाजारही येथेच भरत आहे.

फोर्ट सेंट जॉर्जचा मागवानी ध्वजस्तंभ ५० मीटर बुजीचा असून भारतात इतका बुज ध्वजस्तंभ अन्यत्र कोठेही नाही. किल्ल्यातल्या इतर मुख्य इमारती म्हणजे - सचीवालय व तमिळनाडूचे शिक्षण मंत्रालय. पोरबंदारमन शौर्यात्मक अंतर्गत मरीना बीच असून ३५ कि.मी लांबीचा हा भारतातला दुसऱ्या क्रमांकाचा लांब चालूकामस समुद्रकिनारा आहे. सैन्याकाठी ताजी हवा साप्यासाठी हजारो लोक येथे येतात. तमिळनाडूचे भूतपूज मुख्यमन्त्री सी.एन. अण्णादुरे यांची समाधीही येथेच आहे.

१९६७ मध्ये तमिळनाडूत द्वांद्विक मुल्लेय कमलाम (टी.एस.के.) चे पहिले सरकार झाले, तेव्हा अण्णादुरे त्याचे पाहिले मुख्यमन्त्री होते. तमिळ जनतेचे त्यांनी मधीन केलेला जगावली जाणिव ही एस.के. जे. जे. अखिल भारतीय राजकीयतेत स्थान अजून विले नसत. जनता प्रेमाने त्यांना 'अण्णा' (मोठा भाऊ) म्हणत असं मुख्यमन्त्री पदावर असतानाच त्यांचे निधन झाले व अंत्येष्टी मरीना बीचवर झाली. नासोच्या संस्थेचे बज्रभरल्या डॉक्टरांनी लाकडांनी त्यांना निरोप दिले. ही समाधी आजही अस्वस्थ बनली आहे. तिच्या दर्शनाला रोज हजारो लोक येत असतात.

अण्णा समाधी

© Anurag Bharati, Bharatiya Vidya Bhavan, 1997

तोदयातला फायदा

मंगा शहरातली अन् शेंखर खेदयातला, दोघांचे लग्न झाले, शिक्षणानंतर शेंखर नोकरी साधायला लागला. बडोले अचानक बारल्यामुळे गावात परत येऊन तो कौटुम्बिक जबाबदाऱ्या सांभाळू लागला. आई जास्त करून आजारीच असे, एक बहीण हातां तिच्या लग्नाची जबाबदारीही होतीच त्यामुळे नोकरीचा विचार सोडून देऊन तो शतीवाडीत लक्ष घालू लागला.

मंगला खेदयात रहाणं मुळीच आवडेना हासरी येऊन कस महिनेही झाले नाहीत, तोच ती 'हे घर की तुम्हा' हवाही नाही अन् पुरेसा प्रकाशही नाही या घरात! घरभर सगळीकडे माशा अन् सुरळी' पाहू निथे बुंदीर संध्याकाळी कुठे बाहेर जावं म्हटले, तर राममंदिराशिवाय कुठली जागाच नाही. इथ सहा महिने राहिले तरी वंडच लागेल मला' असे नवयाजवळ चालून ती आपली

असंतुष्टता एकद कळू लागली.

'जगिणी पंचवीस वर्षे मी तर इथे आशामात्र रहालोय, तू शहरातून आलीयस ना म्हणून तज्या परिस्थितीशी जुळवून घ्यायला धोंडा वेळ तर लागेलच ना.' शेंखर समजून घाली.

परंतु दिवसेंदिवस मंगाची भुणभुण वाढतच गेलीली, कमही करून शहरात आपला संसार हलवायची तिची तीव्र इच्छा होती. माहेरी जाऊन वडिलांना ती म्हणाली, 'बाका, कमही करून जपण्या जावयासाठी शहरातच एकाही नोकरी सांघा, त्या भितकरड्या गान्धाने राहाणं अशक्य आहे मला.' 'रडून-मेकून वडिलांजवळ ती तक्रार करत राहिली.

एका भिवाकरवी वडिलांनी जावयासाठी एक नोकरी शोधून काढली. शहराजवळच एका मोठ्या गावात त्यांनी शेंखरसाठी नोकरी

साधवा अरपुळे

गिळवली

या बानसीत मंगा फारच खुश झाली रात्री जेवण वाढताना ती नवऱ्याला म्हणाली, 'आता आपलं काय विस्तार बांधा झेन दिवसात या घागेरइया राखातून मुक्त होणार आपण.' काय प्रकार आहे हे शेखरला समजतेना, तेव्हा सर्व स्पष्ट करत मंगा म्हणाली, 'माझ्या बाबांनी शुद्धार केलाय तुमचा, इथे मातां मळाथच्या दुर्भिक्षातून वाचकलय तुम्हाला.' ती हे सर्व अशा कुर्याती म्हणाली की, जणू काही आपल्या बापायत एकादी अगदी अशक्य गोष्ट शक्य करून दाखवलीय.

जरासा विचार करून शेखर म्हणाला, 'घडतं ते आपल्या सत्यासाठीच घडतं, असे म्हणतात शहरात आईचं औषधपाणीही नीट

होतू शकतल. आपण ज्या गावात जाणार आहोत, ते शहराला लागूनच असल्यामुळे आपल्या ताईलाही कदाचित् बरंमं स्थळ मिळून जाईल. शेत कुणाच्या हाती सोपवून आपण जाऊया इयून.'

त्याच्या बोलण्यात मंगा तर सर्वच झाली पण कंमतरी सवळून म्हणू लागली, 'वा, वा! तुमच्या बुद्धीची तारीफ करावी तितकी पांढीच. शेत कुणाच्या हाती सोपवतं, तर आपल्याला काय मिळेल? ठेगा? आपली मिळकत कमी नाही व्हायची? तुम्ही आई अन् बहीण इथं राहून शेतीचं काम कुणाकडून करून घेत राहिल्या तर ती अडवण दूर होईल ना? ताईच्या लग्नालाही शेवटी पैसा हवाच ना?'

शेखरला ही व्यवस्था विशेष आवडली नाही, पण नाइलाजातू लागला मंगाबरोबर जाव लागलं, तिच्या हट्टापुढे नाकावच लागलं. शेतीचा भार आई आणि बहिणीवर सोपवून तो मंगाबरोबर मिळून गेला.

नव भाव मंगाला फारच आवडलं. शेखरही नव्या नांकरात लक्ष घालू लागला. एकदा रात्री शेततुर्थीला रावणला जाऊन परत येताना शेखरची बहीण त्याला म्हणाली 'दुसऱ्याच्या अस्सवाला आम्ही दोघी तुमकाकडे येऊ अन् दिवाळी करून परत येऊ शहर पहावंस फार वाटतं मला!'

सासू नणदेन इथे पेकून इतक दिवस रहाव हे मंगाला पसन्न नव्हतं, त्यामुळे दुसऱ्यापुर्वीच आपली नव्वेत फार विषडव्याचं तिन नाटक केलं. नाइलाजातू शेखरला गावाकडे लोपच यावा लागला की, त्या दोघींनी मात्त न येता फक्त दिवाळीलाच यावं आता दिवा -

ळीही आली मंगा शेखरला म्हणाली, 'दसऱ्यालाच साडी घेतल्यामुळे आता मला रेशमी साडी तको, मला आपल्या चार हजारच्या बंगड्याच करून द्या सोन्याच्या.'

शेखर हसून म्हणाला, 'हो, हो' जेईन की आई अन् ताई प्रथमच आपल्याकडे घेत आहेत, तेव्हा त्या दोघींना एकरक रेशमी रेशमी साडीही घेऊया.'

'बा' साडी घ्यायची म्हणालात प्रत्येकीला? आताच इतका सर्व कशाला म्हणते मी? ताईना साडी लघात घेऊया. मला वाटलं हातं की तुमच्याजवळ जास्त पैसे नसतील, म्हणून मी फक्त चार बांगड्याच मागितल्या. आता साड्यांना लागणारी रकम जांकून बंगड्यापेढी मला हारच हवा बांगड्या नकोत!'

हट्टाने मंगा म्हणाली शेखरनं तिंना समजावायचा खुप पयल केल्या पण तिच्यावर जराही परिणाम होईना त्याच दिवशी ती शेखरबरोबर भाड्याच्या गाडीनं शहरात गेली.

दागिन्यांच्या एका दुकानात काचेभाये ठेवलेला एक हार मंगाला फार आवडला. दुकान गिहाइकासी खुप भरलेलं हातं हार दाखवून मंगानं किंमत विचारली, वजन करून दुकानदार म्हणाला, 'गिरी हजार रुपये हार सात गिरीचा आहे सात हजार रुपये किंमत याची.'

किंमत खूपच जास्त होती, पण मंगानं हट्ट धरत की, 'ध्यायचा, तर तो हारच घ्यायचा!' थोड्याच अंतरावर कामात गडलेल्या एका नोकराला दुकानदार म्हणाला, 'हार, सात गिरीचा' अन् तो घेरीत ठेवून

त्याने मंगाच्या हाती दिला.

हाराच वजन बहुधा त्या नोकरानं नीट एकल नाही, 'तीन गिरी' असं समजून त्यानं तीन हजार रुपये घेऊन पावतीही दिली, शेखर दुकानदाराला ही चूक दाखवून देणार, इतक्यात मंगा पटकन म्हणाली, 'वेड लागलय का? दिवाळीच्या मुहूर्ताला कोणी लक्ष्मी नाकारतं काय? मुकाद्यानं तीन हजार देऊन भरकन बाहेर पडूया इथून! थुरलेल्या चार हजारत अता बांगड्याही घेऊया.'

तीन हजार देऊन शेखर बाहेर आल्यावर मंगाला म्हणाला, 'आता पैसे आहेत आपल्याजवळ यातून त्या दोघींसाठी साड्या घेऊया.'

'हे बरंय की? मी अखलं नसतं, तर हे चार हजार दुकानदाराच्या तिजोरीत गेले

असले तों रक्कम तर माझीच आहे ना त्याचा तुमचा काय अधिकार?" सया नाराजी दाखवून म्हणाली शेकर काही बाजू अवकल नाही

परी पोंचल्यावर त्यांना आढळले की हाराना फासा अगदी तुटायला झाला आहे दुसऱ्या दिवशी ते सांनाराकडे गेले, जरा घुमवून फिरवून पाहून दुकानदार म्हणाला, "सोन्याच्या हाराना काय फासा लावतात? विचित्रच आहे सगळं"

आपल्यावर कीजच कोसळल्यासारखे वाटले मगाला शहरच्या दुकानदारांना अगदी दिवसाढवळ्या लुटले होते त्यांना त्याच दिवशी ती नव्याबरोबर शहरात गेली दुकानदारांना पहिल्याच राशान थरथरव, "किती लुबाडी होी तुम्हाला पोलोसच्या तलाठींचं करमला हवं?" असा म्हणत तिने हार त्याच्या हाती विला,

दुकानदाराने हारचं वजन करून म्हणले, "हा सात गिनीचा हार आहे. आम्ही तीन गिनीचा हार विकला तुम्हाला, तुम्हीच फसवणूक आमच्याला, मीच बोलावतो पालीसला आता"

आता दोघा तंबराबायकोच्या लक्षात आले

की, अशा प्रकाराने फसवण्यासाठीच वजन कमी लिहून कमी पैसे घेतले जाताना द्ये, पण आता करणार तरी काय? मुकाट्याने घरी परतले ते, माडीत चढत सया म्हणाली, 'कसच पैसे चोरापोटी गेले तरी फसवणूकरी भटवून आण होजेपर शरीराची बाटलेच की जावून त्याला गळ घोटवत'

शेकर हसत म्हणाला, "हे पहा सया, तु आपली नूक समजून घ्यायचा प्रयत्न करत नाहीयेस, पण तर प्रथम त्या दुकानदाराला फसवून पहाय हत्तीस खाता त्याची गैरबुद्धी पाहून चिडले आहेस त्यानकार, 'पण तू तर हेही विमरते आहेस की आपली मसूअन नगवे जावत तुज्जी वायणूक किती गैर आहे दुकानदाराकडून तुझ्या मनात असलेले विचार मी मुझादावन केले ना आपण एकमेकांबरोबर राहू शकू ना नवरा बायको म्हणून'

आता सगळेही खोळं खाडकून बुचकले' तिने आपली नूक कसून केसो, नामकोव झालेलं परिवर्तन पाहून शेखरला आनन्द वाटला, बायल्यांच्या दुकानात तीन हजाराच नुकसान झाले, पण आता त्याला वाटू लागले, की झालेला लश्चर जास्त किमतीचा आहे!

चांदोबा

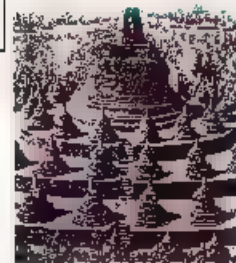
सोनैरी

क्षण - ११

२.... आज विहंगम वसणारा हा न सिध्दाचीच कुत्रे?

जमजमलेले म्हटले गेले आहे की नेसुसेल, ९०० वर्षे जमले, या शुक्रांताच्याच नाव दिले गेले आहे पण सुईसलच्या टोकरदार शास्त्रा असलेला हा देवदार कुल मास ४,९०० वर्षांचा आहे

१.... हे भगवान कीद नदीची-कनिर?

ह.स. कथा आपल्या वातकात हे वातले गेले कीदधर्माच्या शेन शास्त्रांवी मुकरण्या महावाग पदार्थ हे खर्चा विशाल कीदमन्दिर होय हा ईश्वर, पु. ज्या पहिल्या वातकात अस्तित्वात आला."

जगात हे कोठे आढळेल?

३.... किडारावाची मुर्ती

हा भव्य कोळ्या टोपार्डचा स्तंभ जमजमलेले ३,५०० वर्षांचा आहे. हा मुर्त्यमन्दिर इजिप्तचा लिखराफारी तुद्रोस याने ह.स.पू. १५०० मध्ये बांधले

४.... सुक्ताचाच पुल?

पुजापलिकडे असलेल्या सुक्तात वैराग्यांना डाखले जात असे, पुल पाई करता- ना मागे पडलेल्या आपल्या शहरा- कडे पाहून कैदी सुक्तावासा- पूर्वीचे आपले शंभटले सुक्कार येथे सोडले असत.

चित्र कोडे

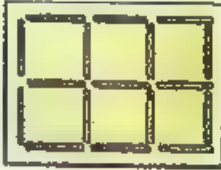

हे चित्र संपूर्णक पाहून त्यातली सूक ओळखा.

साहसी समुद्रयात्रा

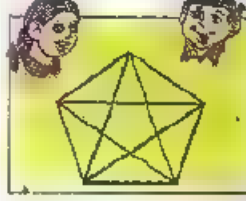
हे बाल्ता भारिया जहाजाचे चित्र आहे. क्रिस्तोफर कोलंबस सातुनच आपल्या साधयात्रेला निघाला होता.

कुरु प्रश्न

१. सोडवण्या वाचतात ३० रून अधिक कितीय आहेत तुम्ही सोडवत वाचता सांगू शकता?

२. आयपेटीच्या सतरा काह्यांनी वरील सहा एकमारासो पोरम बनले आहेत त्यापैकी पाच काह्या कातून टाकून फक्त तीन पोरम सुरकुत राहण.

३. यापैकी कोणत्या जनावरांचासुध आपल्याला भुक्षेवार्न दन्त प्राप्त होतात?

बुद्धि कौशल्याचे प्रश्न

१. एका वाक्यात अविवात हुवा नाही. हे व्यंग्यात म येथून एकाने आपली मोटरगाडी दिव्हीपासून अग्रयापर्यन्त घालवली. हे कसं शक्य झाले?
२. एक मीटर मोठीची दोघे कुवाण्यागळ्यात बांधली एव तीन मीटर अंतरावरच्या दुककापर्यन्त तो सहज पोचला कसे काय?

३. एका बांधाने पडून जाण्यासाठी बापरमेसी मार बुड्या असलेल्या काही गळ्याच्या ओठीत मध्येच बुधी करून पोडून दिली दत्तपेक्टर प्रताप ने त्याकाही पोडून जाताना पाहिले तर ताही धुपकार त्याने बरोबर ओळखली हे फसे शक्य झाले याची काही कल्पना करू शकता?

४. एक मुका बहिरा झालोही सरेदीसालो दुककात गेला बोलता येत नसल्याने त्याने ठोक्याचा अभिनय केला व दुकानदाराने ताबडतोब त्याला काय हवे हे बोलखले नंतर दुसरा एक मुका बहिरा रडू झालाच बरीचमला गेला व त्याचा अभिनयही दुकानदाराने बरोबर ओळखला. नंतर एक ओघळ तेथे करबत बरीचमला गेला आपल्याला हवी असलेली कस्तु मिळवण्यासाठी तो कसा अभिनय करेल?

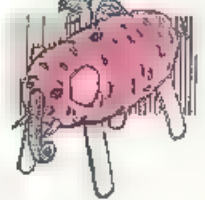
हे करून घ्या

साहित्य
मध्यम आकाराचा बटाटा, जॅस्टिसिन, आइस्कीमच्या चार पट्ट्या, सज्जा एक लहान चुकडा, छप्पाचे काही दावे

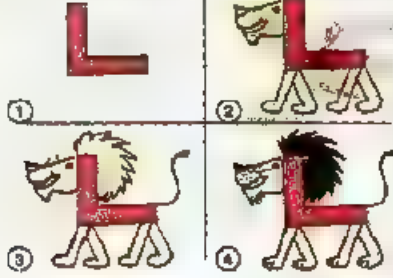
कृती

१. जॅस्टिसिनच्या लहान लहान गोळ्यांनी हत्तीची छांक, ओठे व कान बनवून चित्रसल्ल्याप्रमाणे बटाट्याला चिकटवा
२. आइस्कीमच्या पट्ट्या पायांच्या जागी सोबा.
३. पाठीवर बटाट्याला एक मोठीक लव्हा बनवून त्याला पाण्याने भिजवलेला स्वॅजचा चुकडा आणि सने टाका
४. थोडक्याच दिवसात हत्तीच्या पाठीवर कोविनीर जुगवताना दिलेल

अंकुरणारा हत्ती

L अक्षरापासून सिंह

सोनेरी क्षण १० - बी उत्तरे

जगात कोडे भाडकेल?

१. जपानमध्ये फुजियामा
२. मियन्मार (ब्रह्मदेश)
३. लंडनमध्ये (इंग्लंड)
४. मादागास्कर
५. किंबर्ले (द. आफ्रिका)

गोष्टीचे कांडे

हॅटचा आकार मोज असल्याने, ती वापरण्याचे डोके मोठे असणे इतक्यांत होम्सचे म्हणणे बरोबर आहे. पण त्याचे डोके मोठे, त्याची बुद्धीही मोठी ही त्याची कल्पना बरोबर नव्हे. माणसाची बुद्धी डोक्याच्या आकारावर अवलंबून असते. वर्धनपाश्चात्य हे स्पष्ट होते की हॅटचा आकार होम्सचे डोके लहान आहे, पण त्याचा असा अर्थ नव्हे की होम्स त्याच्यापेक्षा बुद्धीने कमी आहे.

चित्रकोडे

१४ इंडियननवेल डोळे असणे शक्य नाही. त्यांच्या लांकांनीच नंतर घोडे अमेरिकेत नेले.

कुट कथन

१. आर्वी मासा आणि माकड तो कीटकांना जाली पाक्षी २. सुत समुद्रात समुद्रासले लपेट करीत एक तलाव आहे. ३. पोर्तुगाल

महाभारत

दुर्योधन वगदी मरता. मरता वाचना. इतका थोर अपमान त्याला सहन होईना. तो हस्तिनापुरकडे निघाला. वाटेत एका सरावर-किनारी तो विश्रान्तोमाठी थांबला.

युद्धक्षेत्रातून पळालेला कर्णही तथे येऊन पोचला. आपण पळून गेल्यावर काय काय घडले हे त्याला ठाऊक नव्हते. तो बोल् लागला, "दुर्योधना, तुझ्या पराक्रमाची किंही प्रशंसा केली तरी कमीच त्या शंभवांना जिंकून तू आता हस्तिनापुरकडे परतत आहेस? मी तोंड देऊ न शकल्याने विकर्णाच्या रथानून पळून जाऊन लपून बसलो. आत्ताच तिथून परत आलोय, तुझ्या सारखा वीरपुरुष या जगात दुसरा कोणी नसेल."

कर्णाची प्रशंसा ऐकून दुर्योधनाच्या मनाची जखम वाहू लागली. त्याने कर्णाला सर्व काही सांगितल आणि म्हटले, "बुद्धात

मी जिंकलो असलो तर मला कीती मिळाली असती, मला असतो तरी वीरगती मिळाली असती. या अपमानाच ओझ घेऊन मी हस्तिनापुरला जावू शकणार नाही. मी कोणालाही तोंड दाखवायच्या लायकीचा राहिलो नाही मला जीवनाची विरक्ती आलीय. इथेच प्रायोपवेशन करून पाणत्याग करीन मी. तुम्ही सर्वजण हस्तिनापुरला परत जा या दुःशासनाला राजमुकुट घाला अन सर्व मिळून राज्यकारभार सांभाळा' अन् त्याने दुःशासनाला आर्निगन दिले.

कर्ण म्हणाला, "अरे तुम्ही दांड कसला शोक करताय? पांडवांनी तुम्हाला सोडवले, याबद्दल इतके दुःख कायच काय कारण? ते तर तुमची प्रजाच आहेत. तुमची सेवा करणं हे कर्तव्य आहे त्याच! अपमान वाढण्यासारखे काय आहे त्यात? पराभवाची भाषा करतोयस तू? ही गांध तुझ्या सामांतना

कळली, तर ते तुला ध्याव, भिशा समजलील. तू पांडवांचे सर्वस्व हिरावून घेतलंस तेव्हा त्यांनी केले प्रायोपवेशन? असल्या विचारांना मनात स्थान देऊ नकोस "

शक्तीही त्याचे सांत्वन करत म्हणाला, "हे काय करतो आहेस तू? मी खूलात पांडवांना हरावून त्यांच्याकडून सर्व हिरावून घेतलं, त्यावर बोळा फिरवणार तू? मी मिळवून दिलेले साह काही मातीला मिळवणार? प्रायोपवेशनाचा विचार सोडून जांगला आरामाद, सुखाने जग बोळा!"

पण दुर्योधनाला कोणाचेच बोलणे बरोबर वाटत नव्हते; थुलड करू वाटत होते सारे काही! त्याने कुश पसरली, कळले धारण केले आणि तो प्रायोपवेशनाला बसला.

देवांच्या हातून हरलेले दानव पांडवांच्या लष्पले होतं. दुर्योधनाने प्रायोपवेशन वीखा घेतल्याचे कळल्यावर त्याला ओरडल्याकडे आलावून घ्यावे असे त्यांना वाटते. त्यासाठी त्यांनी संधि प्रज्वलित करून अश्वमेधाचे मन्वोद्धारण सुरू केले दुधाच्या आहुती सुरू केल्या तेव्हा त्या अशीतून कुत्र्या ताकाची शक्ती आळस देत बाहेर आली. दानवांसमोर अग्नी राहून तिने बिचारले, "काय करू मी तुमच्यासाठी?"

"भुनोकात दुर्योधनाने प्रायोपवेशन वीक्षा घेतली आहे त्याला या पाताळ लोकात घेऊन ये." दानवांनी तिला आज्ञा देतच ती दुर्योधनाला घेऊन आली.

रावणर दानवांनी दुर्योधनाला आपल्या जवळ बसवले. त्याचे मनोजन कळून ते म्हणाले, "तुम्ही सामन्त महाशूर आहेत, तू एक अस्त्रम क्षत्रीय आहेस. आपला धर्म मोडून हे प्रायोपवेशन का करत आहेस? यामुळे तुला आत्महत्याचे पाप लागेल या पापाशिवाय दुसरे काहीच मिळणार नाही तुला. ना तुला मिळणार, ना कीर्ती, पण हा, इतकं मात्र खरं, की तुझ्या या अपमानामुळे शत्रूला खूप आनंद वाटेल आमच्या बोलण्यातलं तस्य जाणून घे. ईश्वराच्या वरामुळे तुझं शरीर वज्रासारखे कठीण बनलेलं आहे तुझ्या शरीराचा खालचा भाग अग्न्याे रजित केला आहे. तू काही कोणी सर्वसामान्य माणूस नव्हसं. तूही दंवांसाराखाच आहेस. युद्धाला तुझ्या बाजूने नै लढतील, ते मगळे आमचेन अश आहेत तुका मित्र कर्ण हा नरकासुराचा अश आहे तेव्हा आता काळजी मोड आणि

निर्भयतेन आपला राज्यभार संभाल पांडवांचा पराभव होईल, त्या दिवसाची प्रतीक्षा फुलू." तस दुर्योधनाच्या मनाला फा अत्सासमरच्या शब्दांनी धात कळून त्यानी त्याला परत पाठवले कुत्या त्याला धूनीकी कुशासनावर निजवून निघून गेली

दुर्योधन सकाळी जागा झाला तेव्हा त्याला हे सर्व स्वप्नासारखं वाटत होत म्हणून याबाबत तो कोणाशीच काही बोलला नाही.

"या वेळी मात्र दुर्योधनाचे मन बदलण्यात कर्ण यशस्वी झाला. अन् दुर्योधन आपल्या परिवारसह वैश्रवने हस्तिनापुरला परतला.

भरसंपन भीष्म दुर्योधनाला म्हणाले, "आम्ही मनाई करत असूनही तू घोष यात्रेच्या निमित्ताने जाभून शेवटी पराजित होणून परतलास. मानडंडना झाली तुझी धर्मराजाचे तुझी प्रतिष्ठा रक्षण कळून तुझ्या शी भीदायाची वगणूक केली. कर्णाच्या जालण्यावर विश्वासूच तू इतक्या थोर माणसाशी शत्रुत्व पत्करलेस, ज्या वर्णाला तू मित्र मानतोस तो तर तुम्हाला गंधर्वांशी क्षमहायला सोडून देणून, स्वतः मात्र रण-क्षेत्रावरून पळून आला. अजूनही वेळ गेलेला नाहीस. पांडवांशी स्नेहमबंध स्थापन करून वशाच रक्षण कर."

दुर्योधन यावर विकल्पणे खदासदा हसला आणि कर्ण, शकुनी, दुःशासन यांना बरोबर घेऊन तो समाभवनातून निघून गेला. भीष्माचे बोलणे ऐकून कर्ण मात्र सज्जित झाला व त्याने मान खाली घालली. जाणून बुजून आपला घोर अपमान करण्यात आलेला

आहे, असे त्याला वाटलं. दुर्योधनाला तो म्हणाला, "राजा, मला सैन्य दे. भीम, अर्जुन, तकुल, सशदेव या सर्वांनी मिळून जितके देश जिकले, त्यापेक्षा अधिक या एकटाच जिंकून तुला समर्पण करीन. मग हा वृद्ध भीष्म माझ्याबद्दल अस बांलू धजणार नाही. त्याच्याही पनात माझा मान वाढेल अन् स्वतः ला 'लायक' शाबित करायची संधी मला लागेल." दुर्योधनाने त्याला होकार दशविला

कर्ण ससैन्य दिव्जिजयासाठी याहेर पडला सर्वात वगोवर त्याने वृषभाला हरवले, त्याच्याकडून कर वसुनी केली तंतर तो अुत्तरकडे वळला. अंग, वंग, कलिंग, मगध, मत्स्य, कोसल आदि देशांच्या राजांना हरवून त्यांच्याकडूनही खंडणी घेतली. यानन्तर त्याने

दक्षिणेकडे मोहुरा वळवला, अन् अन्तक राज्य जिंकली कुडिननगरचा राजा रुक्मि याने युद्ध न करता कर्णाशी हातमिळवणी केली. अशा प्रकारे आपली विजययात्रा करून काही दिवसांनी कर्ण पुन्हा हस्तिनापुरला दाखल झाला.

दुर्योधनाने कर्णाचे अभिनन्दन केले. तो म्हणाला, "शोभ, द्रोण, वल्लिक असे किततीतरी अण माझ्या पक्षात आहेत पण तू मला केल्याने मदत यांपैकी कोणोच करू शकले नाहीत, तूच माझा खरा मित्र विश्वभराल सुद्धासारखा तूच."

कर्णाच्या दिग्बिजयामुळे दुर्योधनालाही राजभूय यज्ञ करण्याची कुर्बूदी झाली, त्यासाठी आवश्यक ही तयारीही त्याने केली. ऋत्विजांना बोलावून त्याने यज्ञ सुरू करण्याला

सांगितले

परन्तु ऋत्विजांनी अडचण सांगत म्हटले, "पांडवांना जिकलंत, तरच तुम्हाला हा यज्ञ करावयाचा अधिकार प्राप्त होईल. याशिवाय अजून तुमचा पिता विवन्त आहे. ते जिवन्त असेपर्यंत तुम्हाला चक्रवर्ती बनाऊन अधिकार नाही. राजसूय यज्ञासारखाच एक वैष्णव नावाचा यज्ञ आहे. ह्यावर तुम्ही तो यज्ञ करू शकाल."

ही गोष्ट आपले बंधू, कर्ण व शकुनीला सांगितली तेव्हा त्यांनी दुर्योधनाला ऋत्विज साम्त असलेला यज्ञ करावयाचा सल्ला दिला, त्यासाठी आवश्यक तो व्यवस्था सुरू झाली. नगराबाहेर एक यज्ञशाला बांधली गेली, त्यावेळी पांडव दैतवनात रहात होते. एका दुर्गाकरवी दुर्योधनाने यज्ञाची खबर त्यांना कळवली.

धर्मराज त्या दूताला म्हणाला, "ही फार महत्त्वाची गोष्ट आहे की आमचा बंधू दुर्योधन यज्ञ करत आहे. आम्हालाही त्यात भाग घेण्यासाठी तेथे पावला जावू शके असत, पण त्यामुळे आमची वनवास दीक्षा भंग होईल; म्हणूनच आम्हांला येता येणार नाही."

धीम त्या दूताला म्हणाला, "आमचा वनवास आणि अज्ञातवास पूर्ण झाल्यावर आमचा अंशज धर्मराज दुर्योधन आणि त्याच्या सार्वाना वलिपशु म्हणून राहून आमच्या भासांनीच यज्ञ पूर्ण करेल. दुर्योधनाला जाऊन हांग की त्या यज्ञाला भाग मिळी अश्वस्थित राहोत."

दुर्योधनाने वैष्णवयज्ञ शास्त्रांत पद्धतीने पार पाडला, त्याचे अभिनन्दन करत कर्ण

म्हणाला, "येत्या युद्धात मी पांडवांना मृत्युलोकी पोचवीत, आणि तुझ्याकुरवी राजसूययज्ञ करीन, पहातच रहा, हा प्रनिजा मी तशी पार पाडतो तें!"

पांडव बराच काळ दैतवनात राहिले. त्यांच्या शिकारीमुळे तिथली पशुसंख्या बरीच घटली. त्यामुळे युधिष्ठिर आपल्या बंधूसह परत काम्यकवनात गेला, तेथे कन्दमुळे व फळे खाऊन ते काळ कटू लागले.

वनवासाची अकरा वर्षे पूर्ण झाली. कधी कधी 'आपण द्यूत खेळलो नमतो तर आपले बंधू व द्रौपदी यांना हत्का त्रास सहन करावा लागला नमता.' असे विचार त्यांच्या मनात येत. भविष्याचा विचार केला तर याहीपेक्षा जास्त दुःखी होई. त्याचे मन पांडवांना मारून टाकण्याचे वचन कर्णाने दुर्योधनाला दिले होते. या साऱ्या आठवणी झाल्यावर त्याचे मन दुःखघटाने दबून जाई. त्या रात्री अस त्याला झोपही येत नसे.

एकदा ध्यास त्यांना भेटण्यासाठी काम्यकवनाने आले. पांडव बलहीन झाल्याचे त्यांच्या लक्षात आले. त्यांना धैर्य देत त्यांनी भविष्यवाणी केली की, तेरा वर्षांचा काळ सफलतापूर्वक पूर्ण होऊन त्यांचा त्यांचे राज्य नक्कीच परत मिळेल.

अशा प्रकारे इकडे पांडव अरण्यात तऱ्हेतऱ्हेची संकटे सोलत होते, तर तिथेच दुर्योधन, शकुनी, कर्ण यांचे त्यांना जास्त कसा त्रास द्यावा, त्यांच्या हातून नियम भंग होण्यासाठी काय करावे यासाठी नेहमी योजना बनवत रहात.

दशानन एकदा आपल्या दहा हजार

शिष्यानिशी दुर्वास हस्तिनापुरी अजगरने त फारच तपस्ये होते, त्यांच्या आत्मध्यान थोडोही कसर राहिली तरी ते शाप देत असत. म्हणून दुर्योधनाने मांड्या श्रद्धा व भक्तीने त्याची सेवा केली. सुपन्न नियम व नियमबद्धतेने वर्तणूक केली.

दुर्वासानीही दुर्योधनाची अंगत उकारे परीक्षा घेतली. "राजा, मला भूक लागलीय आता स्नान करून येतो" असे सांगून दुर्वास निघून जात व खूप अर्शारपर्यंत परतही येत नमत, काढ्यावर म्हणत, "भाला मला भूक नाहीय."

एकदा मंथेराची मूर्तून ते म्हणाले, "आम्हा सर्वांना भूक लागलीय जेवण वाढलं तर म्हणालं, 'आमच्यातल्या कोणालाच भूक नाहीय,' कधी कधी तर

‘जरे, हे काय भोजन आहे?’ असे म्हणून
बुडून जात

अशा प्रकारे दुर्वासानी अनेक प्रकारे
सतावूनमुद्रा दुर्वासाने मनावर ताळा ठेवून
त्याची सर्व प्रकारची सेवा केली सुशोने दुर्वास
त्याला म्हणाले, ‘‘राजा, तुम्हा सेवेने रूप
प्रसन्न झालेय मी, नैवेद्य काय देऊ तुला?’’

दुर्वासानी आपल्याला शापने नाही याच
दुर्वासानाला कार आनन्द वाटत होता, त्याने
शकुनि, कर्ण, दुःशासन यांचा सल्ला घेतला
व तो दुर्वासना म्हणाला, ‘‘स्वामी, परम
धर्माच्या धर्मराज रघूया अरण्यात आहेत
त्यांच्याबरोबर त्यांचे भ्रात्रे, द्रौपदी आणि
अनेक ब्राह्मण आहेत. द्रौपदी या सर्वांना

‘‘घोटभर अन्न देवून वन नंतर स्वतः भोजन
करणे झालेली असेल, अशा जगादी तेमक्या
वेळी ‘‘आपण आपल्या शिष्यांनासह तूंच
पोचणं. वन आतिथ्याची मालती करावी
आम, हाच वर ह्या मला.’’

दुर्वासनाची साक्षी पूर्ण करण्यासाठी
दुर्वास आपल्या शिष्यांसह काम्यकवनाकडे
निघाला. दुर्वासनाच्या आत्मनाला जाता
परावार बघता, तो म्हणाला, ‘‘जाना

पांडवांना लकी दुर्वासनाकडून शाप मिळेल
त्यांचा सर्वनाश होऊनलाच आता इतक्या
दीर्घ काळाबत्तर माझी इच्छा पूर्ण होणार ’’
शकुनी वु शासन यांनाही आनन्द वाटला
काम्यकवनात त्या दिवशा द्रौपदीन
आपले पति, ब्राह्मण इत्यादींना भोजन दिले
आणि नंतर स्वतः भोजन करून ती झोपली.

त्याच वेळी आपल्या दहा हजार
शिष्यांसह दुर्वास तेथे पोचले. आपल्या
बंधुंसह सगळ्या जखून युधिष्ठिराने त्यांचे
स्वागत केले! आणि पात्रपूजा केली. तो
दुर्वासना म्हणाला, ‘‘ब्रह्मन् आपल्या
शिष्यपरिवारासह आपण माझे आतिथ्य ग्रहण
कराय

या महारण्यात राहून पांडव इतक्या
सर्वांना भोजन कसे देऊ शकतील याचाही
दुर्वासानी विचार केला नाही, त्याने सहजपणे
त्यांचे आतिथ्य स्वीकारले. आपल्या
शिष्यांसह ग्रथम ते गंगास्तानाला गेले

इकडे ‘‘जाना इतक्या साऱ्यांना भोजन कसे
दावे’ हे द्रौपदीला कळत नाही दुसरा काही मार्ग
न असल्याने तिने श्रीकृष्णाचे स्मरण केले,

कथा

‘चान्दोबा’ च्या बातम्या

सर्वात मोठे खिसमस भेटकार्ड

कॅरळच्या लेखा एस् लाबू नावाच्या एका चित्रकार-शिक्षकाने आपल्या शाळेच्या व्यवस्थापकाना खिसमस शुभकामना एका भेट कार्डद्वारे पाठवल्या या कार्डद्वारे तिने गेल्या वर्षी मोकरोवरून कॅरळच्या अकराजणांची कंपनी मांडली. खिसमसचा क्षमा, पैस भाव हा संदेश सर्वोद्दिष्ट आहे. कार्डात लेखाने किनलीकली थी, या स्थानावरत कामावर घेतले आहे. हे कार्डाचा मुळ बुद्धि होता कार्डाचे आयत्त एक वैशिष्ट्य आहे. याची लांबी १.३२ मीटर (११ फूट) असून रुंदी आहे ११ सेंटीमीटर (३.९ इंच). हे कार्ड तयार करायला लेखा

एस् लाबू हिला रहा दिवस लागले, **खूप लांबीचा केक**
मुनायट अरब एमिरेट्सची स्थापना पंचवीस

वर्षांपूर्वी झाली. रजतौसवाच्या या प्रसंगी एक केक बनवण्यात आला, त्याची लांबी २.५ कि.मी., व वजन ७४ टन होते, १,००,००० लोक तो खाऊ शकतील अशी कल्पना होती परंतु प्रत्यक्षात तो ५०,००० लोकांनाही पुरेसा नाही. कुबर्दी समुद्रकिनाऱ्यावर औपचारिक रीत्या या वापण्यात आला, पण जमलेली जनता इतक्या श्रुत्साहाने खाऊन उरून पडली की काही क्षणातच केक होता की नक्कत अशी स्थिती झाली. याने एक मुख्य कारण असले होते थी, यापूर्वी एक अशी अफवा पसरली होती की या केकमध्ये सोन्याची भाणी आणि सहा बॅझ मोटरकारसच्या किल्ल्या दडवण्यात आल्या आहेत, खरे पहाता हा संपूर्ण एकच एक केक असून ५.१७५ कॅकस् एकाशेवारी एक ठेवून तो बनवण्यात आला होता त्याने ३०,८०० कि. मीटर, १,००० कि. मीटर, १,६०० कि. मीटर, ३६ ३०० वरी व टना ह्या सारखे इ पदार्थ वापरण्यात आले होते केक तयार करण्याकरता २८ हायेल २५ दिवस रज-दिवस काम करत होती.

विक्रीचा मुचांक

गेल्या वर्षी अमेरिकेची सुप्रसिद्ध सिने-अभिनेत्री मेरिलिन मॅनरो हिच्या स्मरणार्थ तिच्या चित्राचे पोस्टाचे तिकीट काढले गेले, एकाचपेठेच ४६,०००,००० तिकीटांची विक्री झाली. १९९६ मध्ये सुप्रसिद्ध पॉप सिंगर एल्विस प्रेस्ली च्या गौरवाची डाक तिकीट निघाले होते, तीन वर्षांत १८,०००,००० तिकीटांची विक्री झाली. डाक-तिकीटांच्या या विक्रीने नवा मुचांक प्रस्थापित केला आहे.

चांदोबा
पुरवणी
२०१

आपल्या देगाची
सौन्दर्य स्थळे

जुना मजबूत किल्ला

जसे मानलं आहे की आपली राजधानी दिल्लीच्या मध्यावर पांडवांचे निवास-स्थल इन्द्रप्रस्थ वसले होते. येथेच एक जुना किल्लाही आहे. १५३६ मध्ये दुसरा मोगल बादशहा हुमायून याच्या जमनात या किल्ल्याला 'दीन पन्ना' नावाने संबोधले जात असे. हुमायूननंतर बादशहा बनला शेरशाह सूरी. अंघ्रि अंघ्रि तटानी घेरलेल्या या भवनाला त्याने आपला किल्ला

बनवला आणि बारी बाजून अग्न्याची काही झारती निर्माण केल्या. १५४० १५४५ च्या काळात शेरशाहने दिल्ली आणि मजबूत बनवून त्याचे नाव ठेवले 'शेरघर', १५४१ मध्ये त्याने 'किला ए कुत्ला' ही मशीद बनवली. सोबत चार प्राकार असणाऱ्या या किल्ल्यात प्रवेश करायचा, तर तर्जाखो दरवाजातून त्याने लागत. किल्ल्याच्या अंतर्भागात मसारा वाचिच जनावरांनी भरलेले सुन्दर प्राणीसंग्रहालय आहे. किल्ल्यात पुतात्म सात्वाने जोवाई केली अक्षता दपडी मूर्ती व खंयचा काची घांटी 'मपडवी' त्या द्वारे असे सिद्ध होते की या स्थळाच्या संस्कृतीचा इतिहास दोन हजार वर्ष जुना आहे.

आपल्या देहाचे कवि-मुनी

जैगीषव्य

एका सुंदरा अत्यप्रान्तात एका डोंगरापासून शीतलनावाच्या मुनिने एक आश्रम स्थापला अन् आपल्या शिष्यांसह ते तेथे राहू लागला. एके दिवशी 'जैगीषव्य' नावाचा एक अतिथि त्यांच्याकडे आला.

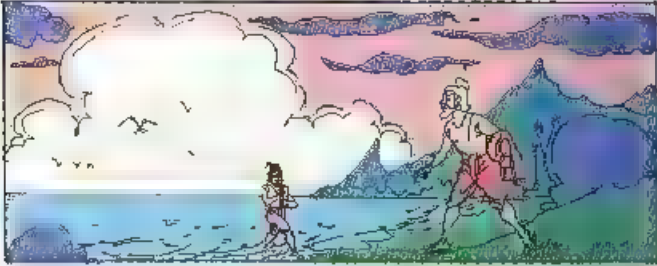
देव व त्याच्या शिष्यांनी भक्ति व श्रद्धेने त्याची सेवा केली, परन्तु अतिथीच्या शरणा फारच मर्यादित होत्या. ते नेहमीच शान्त व हसरे दिसत मुखावर जिन्तेची एक रेषाही कधी दिसत नसे त्यांच्या

एकादा जैगीषव्य ध्यानमग्न असताना देव स्वप्नदृष्ट्या त्या गेले. तेव्हा त्यांना असे दिसले की जैगीषव्य स्वान् बरोपून लढावर येत आहेत त्यांना असे वाटले की कदाचित जैगीषव्यांना एकादा अवलंबी मार्ग साहीत असल्याने आपल्या अक्षोभ्य येथे पोहून त्यांनी स्नानही करूकले परंतु ते आश्रमात पोचले तेव्हा त्यांना दिसले की जैगीषव्य आपण अगोवर पाहिलेल्या अवस्थेतच अकून ध्यान करत आहेत! दुसऱ्या दिवशी आपणही एका मुनीच्या आश्रमात ते गेले धमत्, तेथेही

त्यांना जैगीषव्य दिसले यानन्तर एकादा पुन्हा त्यांना ते नदीतटावर दिसले, यानन्तरही देव लजिपे-जिपे जात तिथे-तिथे मुसले स्मरण करताच त्यांना जैगीषव्य मुनि दिसू लागले! हा अनुभव तर त्यांना फारच विचित्र वाटला

आता त्यांना रहावेना, एके दिवशी त्यांनी जैगीषव्यांना भेटून याबाबत विचारले परन्तु 'आम्हीचा बाबत काहीच बाणत नाही' असे श्रुत त्यांना मिळाले

यानन्तर देखलेने आपली शंका अनेक महान् लोकांजवळ त्यांनी प्रकट केली शेवटी एका महान् व्यक्तीने त्यांना सांगितले, 'ब्रह्मत्व हे बराचर सूक्ष्म झालेले असते, प्रत्येक ठिकाणी, प्रत्येक वस्तूत हेच एक ब्रह्मत्व असते. ब्रह्मत्वाबाहेर जगात काहीही नाही! जैगीषव्याने आपल्या समस्त इन्द्रियांवर ताबा मिळवला आहे एकाग्रचित्त होऊन ध्यान करत असतानाच ते ब्रह्मत्वरूपात जीव झालेले असतात विश्वात असे कोणतेच ठिकाण नव्हे, की जिथे ब्रह्मत्व नाही, बाबुल्लेच जिथे स्मरण करावे तिथे जैगीषव्य दिमतातच'

तुम्हाला माहीत आहे काय?

विलक्षण नववर्ष

यमासह स्विस्सर्लंडचे एक छोटेसे गाव तेथे दरवर्षी नवा जानेवारीला नववर्ष दिन साजरा केला जातो. त्या दिवशी माणसे झाडांचा वेष घेतात. हमत खेळत एकमेकांच्या घरी जाऊन त्यांना नववर्षाच्या शुभकामना देतात, काही लांक भोवले, वाळवी पाने व योगतयापासून बनवलेले पोशाख घालून तर दुसरे काही सण घवत, साडांची साळे घालून बसले पोशाख घाततात

इन्द्रधनुष्या

सुगन्ध पसरणाऱ्या अलुवचना

अलुवचनाची पेटला, की दग सारी खोलां सुगंधाने भरून जाते. इतका सुगंध झरेला असतो त्यात. देशाची तसवीर आणि मूर्तीसमोरही या जलधन्यात येतात विशेषत पूजेच्या वेळी खोला अवघड सुगंधाने वेला जातो आपल्या देशात जवळजवळ ४,९८,०० कुरम्बे दर वर्षी ७९० करोड रुपये या अंदाजाने खर्च करतात पूर्वी मुलात, कमेलांची पूजे आदींचा सुगंधाने बालकां शुद्धचरा कन्याच्या जाह्न पूजा करतात या 'मृत्तिलेसमंतेरुन्द गुहापासून कन्याच्या मानापासून हल्ली यूरोपातील सुगंधी द्रव्यांची खूप बाणी असत आहे अत्यन्त प्राधुनिक सुगंध बनवण्यात प्रत्येक स्थान पहिले आहे

आरोग्याची गुहाविहारी

गुहायला पडस झालं. गळा जड होवून आवाजही नीट निघत नव्हता. पुन्हा पुन्हा नाक शिकवून लागत होत. अन् डोळे पुसावे लागत होते. सोंकरी दुखत होते. त्यामुळे कणकट दोन्ही बाजूंनी दाबावं लागत होतं जेवण तर केलं पण ताप बाल्यासारखा वाटत होता.

हे सारं सहन होईनासं झाल्यामुळे त्यानं आपल्या मुनाला वैद्याकडे पाठवले. वैद्यानं काही गोळ्या दिल्या, त्या खाल्ल्यावर ताप कमी झाल्या सारखं वाटतं, पण बाकीच्या लक्षणांत काहीत फरक पडला नाही.

संध्याकाळी ना स्वतःच वैद्याला भेटायला निघाला, वाटेनं तो शिंकत होता, वारंवार खाकनाही येत होताच, दोन ठिकाणी कट्ट्यावरही विश्रालीसाठी थांबला तो.

त्याची अवस्था पाहून अनंकाणी सहानुभूती दाखवली, वैद्याकडे पोचताच तो

म्हणाला, “अरे, तुम्हीच चामत आलात?” अनं नंतर त्यानं आजाराबद्दल विचारून घेतलं, “तुमच्या मुलानं संगतवार संगितलं नाही?” अतं म्हणत त्याने ताडी परीक्षा केली. एक नवे औषध सांगून मात्रा देत म्हटलं, “आता एक आठवडाभर पोटभर जेवा आणि विश्रान्तो घ्या. पडसं कमी होण्यासाठी ही मात्रा सात रजावला हवी.”

पडसं कमी झालं नाही तोच गुरुनाथ पाच वसहून जडला अन् गुडघ्यांना लचक भरली, बायकोनं यकम फडक्यानं शेक भिला, वैद्यानं लेप लावला. गावच्या मणान्यानं यंभुन सहानुभूती दाखवत सांत्वन केले.

या घटनेनंतर पंधरा दिवसांनी पुन्हा-थऱ्या कानात दुखू लागलं, तीन दिवस ठणका लागला होता. नंतर पोट दुखू लागलं अन् छातीतही वेदना होवू लागल्या त्यांना तर वाटलं की अपस्थाना लुब्धविकाराचा

झटका आलाय, पण वैद्यानं तपासून ‘तसं काही नसल्याचं मागितलं. वातामूळ तसं झाल्योच म्हणाला वैद्य, आता कुठ सर्वांग ‘दृश्य’ झालं.

वर्षभर अधून मधून अस्वच काही-काही होत राहिल. गावचे लोक गुन्हायला संज्ञानुभूती दाखवत राहिले. ही बातमी त्याचा मेहुण्या शंकर याच्या कानां गेली अन् तो गुन्हायला भेटायला आला. त्याने म्हटलं मेहुणूतच बघामूळेच असं आजार होमायत मला! दिवसेंदिवस माझी तब्येत बिघडत चाललीय.”

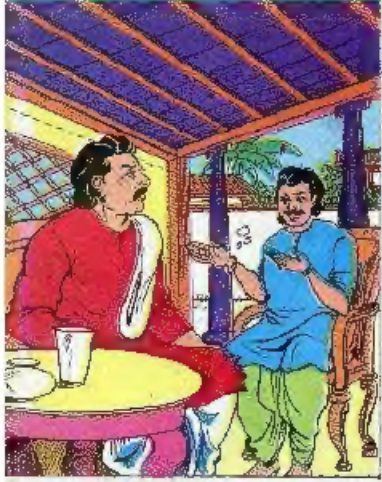
“अरे, असं काय बोलनाय तुम्ही? म्हातारे थोडेच झालायत” पन्नास वर्षांचे तर आहात! साठीची माणससुद्धा किती ठणठणीत असतात! आरामात फिरत असतात ती. तब्येतीच्या विचारानं इतकी चिन्ता का करता? असं म्हणून शंकरनं गुन्हायला धोर दिला.

“चिन्ता करू नका, असं सहज म्हणालास खरं? पण मी किती अटबर्गीत तोंड बेनोय, हे तुला कस माहीत? मला तर त्या सहन होत नाहीयेस. काय करावं हेच सुचत नाहीय मला! या रोगापासून वाचणं शक्य नाही अस वाटू लागलंय मला! अन् सगळं सहन तर करत रहावं लागणार नं!” त्याच्या बोलण्यात विषाद होता, असं वाटत होतं की ती आपली असहाय्यता तीक्ष्णपणे सोमताय.

“माझ्या बोलण्याचा असा अर्थ नव्हे की तुम्ही या रोगाची पर्वाच करू नका. बघवाई तर फार बाईट एक माणूस विषबाधेनं चाळिरीतच मेला एक बाई दम्यान वातनी, ती तर तीसवीही नव्हती! दोन्ही आमच्याच

गावचे बरे! पण आजार केवळ औषधानंच अरे होत नसतान, जीवनात काही आरोग्य नियमांचं पालन करावं लागलं.” शंकर म्हणाला “सांघ तर खरं कोणत्या नियमांची माहिती आहे तुला?” गुन्हायनं विचारलं, “मी कधी बाईरचं काही खान नाही. एकादा सणाला जास्तकमी खाल्लच, तर दुसऱ्या दिवशी भुपास करतो मो! दसरोज खूप दूवर पायी फिरायला जातो; स्वतःची सगळी काम स्वतःच करतां. जों कामं करतां, नी वाईगडबडीनं न करतां सावकाश करतां. कसलीही काळजी करत नसत नाही जें काही करतां, तें देवाच नाव घेवून करतां आमच्यांच्या माणसांवर विश्वास ठेवतो, कोणी एकाद भलं काम केलं तर शानन्द वाटतों मला. कोणी माझं काही

वाकडे केलं, तर त्यांच्यापासून दूर रहातो. पण त्यांच्याबद्दल मनात सूडभावना नाही बाळगत मी. माझ्या बुद्धीने हीच तर सगळी आरोग्य-सूचं! यामुळे मी आजवर कधी आजारी पडलो नाही, मला वाटतं की, ज्या मार्गाने जातोय, तो शुद्धदायक, सुखकारक आहे.” शंकरने आपले विचार व्यक्त केले. “पण तू जे जे करतोस, त्या सर्वांचे मीही पालन करत अक्षतीच की! कळत नाही, हे रोग नाक्यासायेज्ज का लागलेत !” गुरुनाथ त्रासून खोलला.

क्षणभर थांबून गुरुनाथ म्हणाला, “नोट विचार करून घेता, की मी जे-जे करतो, त्यातलं तुम्ही काय करत नाही.”

खूप विचार करुनही आपण शंकरच्या आरोग्य सूचांचे पालन बरोबर करतो, असंच

गुरुनाथला वाटलं, तो म्हणाला, “आपल्या दोघांच्या आरोग्य-सिंयमांन्वा पालनात काहीच फरक नाहीय, तरीही असणखी काही विशेष असेल तर सांग.”

“तुम्ही मोठे आहार माझ्याहून. माझे सख्खे मेहुणे आहारत. तुमच्या चुका काढणं बरं नव्हे, असं वाटतं मला. मर्यादा सोडणं बरं नव्हे ना. तेंव्हा आणखी कोणाला विचारून घ्या,” शंकर बोलला.

गुरुनाथने प्रथम वायकोलाच याबद्दल विचारलं. नवव्याच्या चुकांवर बोट ठेवणं तिलाही झुचित वाटलं नाही. मुलाताही विचारून पाहिलं, तर तो बोनायला कबरत होता. आपल्या नोकरीला विचारलं, तर त्यानेही आपल्या वाक्-चातुर्याने स्वतःचा बचाव केला.

हे सारं पाहून शंकर म्हणाला, “या लोकांना विचारलंत, तर कोणी खरं सांगणार नाहीत, कारण ती सगळी आपलीच ना ! जे वयानं तुमच्यापेक्षा मोठे असूनही ज्यांची प्रकृति उत्तम असेल अन् तुम्हाला भ्रूत नसतील अशांना विचारा. घप्रानुसार आरोग्य नियमही बदलत रहातात, हे तर सर्वांना ठाबूक आहे. मी पाळत असलेले नियम कदाचित् तुम्हाला अपायकारक नाहीत; तुमच्या इच्छे विरुद्ध असतील. तेंव्हा कोणा बडीलघांन्वांताच विचारणे शुभम.

अशा माणसाबद्दल गावच्या वैद्याशिवाय कोणाला माहिती असणार बरं? म्हणून गुरुनाथ वैद्याकडे गेला. “वैद्यराज, आपल्या गावात कोण सर्वात अधिक आरोग्य-शील, हे सांगू शकता तुम्ही?”

जपही न संकोचता वैद्यानं सांगितलं, “या गावात शत्रुघ्नपेशा जास्त निरोगी कोणीही नाही, तो एक दिवसही कसल्या औषधासाठी माझ्याकडे आलेला नाहीय.

शत्रुघ्नने तर साठी ओलांडलीय; पण अजूनही तो एकाधा दगडासारखा टणटणीत दिसतो. कुठे जायचं तर नेहमी पायीच जातो. लोक म्हणतात की त्याला कधी साधं पडसेही झालेलं नाहीय. वैद्यानं त्याचं नाव सुचवेपर्यंत आपल्याला शत्रुघ्न कसा आठवला नाही, याची गुरुनाथला श्रम वाटली. तो त्याला भेटायला गेला.

शत्रुघ्न गळीसमोर पाटावर बसला होता अन् त्याला घेरून गावची काही प्रमुख माणसं बसलेली होती. त्यांच्यातला एक जण शत्रुघ्नला म्हणाला, “माझ्या घरी गाण्याचा कार्यक्रम झाला, तुम्ही नाही आलात? तुमच्या वहिनीला फार वाईट वाटलं पहा.”

“नक्की आलो असतो, पण त्या बिचशी खूप खोकला येत होता, गाण्याला येऊन तिथे खोकत राहिलो असतो, तर इतरांना गंमत राहिली नसती ना ! मनातल्या मनात तिच्या नसत्या दिल्या त्यांनी? म्हणून मुद्यामच नाही आलो, मघात तुळशीची पानं बुडवून लाही-बास, खोकला गेला सुद्धा पळून !”

आणखी एका माणसानं तक्रार केली, “शेजारगायी माझ्या भावाचं लग्न होते. तुम्ही का नाही आलात?” शत्रुघ्न ने सांगितलं, “मला जोरदार पडसं झालं होते शिंकाही येत होत्या खूप. लग्नासारख्या ठिकाणी शिंकणं अशुभ वाटतं ना, म्हणून नाही आलो,” पुढं त्यानं आपण मित्राचा

काढा पिऊन पडसं बरं केल्याचही सांगितलं.

शत्रुघ्न अशा प्रकारे तिथे जुपसियतांच्या प्ररनांता अुतारं देऊन त्यांच्या शंका दूर करत राहिला. सुतरं ऐकून गुरुनाथला वाटलं, “अरे, आपल्यासारखेच मारे आजार शत्रुघ्न-लाही घेतातच की! पण फरक इतकाच की, आपण वैद्याकडून औषधं आणून घेतो, अन् हा घरगुती औषधं घेत रहातो.

सर्वजण निघून गेल्यावर शत्रुघ्ननं गुरुनाथला म्हटलं, “हं, आता तूला कसली कैफियत देऊ?”

“मला कसलीही कैफियत नकोय, मी तर तुझ्या बाबत जाणून घ्यायला आलोय खरोखरच तुला इतके रोग झाले? की आलेल्या लोकांपासून स्वतःला वाचवण्या-साठी खोटी कारणं देत राहिलास?”

गुरुनाथनं विचारलं.

“अरे, आत्ता-आत्ताच तूच तर म्हणालास की तुला खोकला, पडसं, कानाचं दुखणं, पायात लवक वगैरे अत्तारांचा त्रास झाला? मी ते सर्व आपल्या कानांनी ऐकलंय. खरं सांग, तू कधी आजारी नाही पळतास?” आश्चर्याने गुरुनाथनं विचारलं.

“अरे हे माणसाचं शरीर आहे बाबा! शरीर असेपर्यंत लहानमोठ्या कटकटी तर असतात-देवी, विषबाधा, हृदयविकार इत्यादी! हेच तर खरे रोग.” शत्रुघ्न म्हणाला.

त्याला प्रणाम करत गुरुनाथ म्हणाला, “माझी शंका दूर झाली. तुझ्या आरोग्याचं रहस्य हेच की, तू या तहानसहान आजारांना ‘आजार’ म्हणत नाहीस, मी युगीच पराचा कावळा कळत काळजीत पडतो, दुखण्याचा ‘बाजू’ करतो. माझी चूक कळली मला!”

शत्रुघ्न म्हणाला, “माझं जरा डोकें दुखतंय. एक झोप काढली की ठीक होईल सगळं काही.” इतकंबोलून तो घरात निघून गेला.

गुरुनाथ मोठ्या खुत्साहानं घरी परतला.

यानंतर कधी-कधी त्याला डोकें-दुखी, पडसं, खोकला, वातदुखणं वगैरेचा त्रास झाला, पण त्यानं त्याची कधी पर्वा केली नाही. त्याबाबत कधी कुणाला सांगितलंही नाही. त्यामुळे सर्वजण म्हणू लागले, “गुरु-नाथची तब्येत सुधारलीयसं वाटतंय.”

शत्रुघ्नच्या बुवाहरणावरून गुरुनाथने आरोग्याचे नियम बनवून टाकले.

१. बारीक - सारीक दुखण्यांचा कधी ‘बाजू’ करायचा नाही.

२. कधी - कधी या दुखण्यांकडे दुर्लक्ष करून आपले रोजचे व्यवहार चालू ठेवणं फायद्याचं असतं.

३. जरूर तिथे घरसुती औषधांचा वापर करून थोडी निषांन्ती घ्यायची.

४. घयानुसार मालव-शरीराच्या काही तक्रारी चालू रहाणाऱ्या. त्यांना फार महत्त्व देऊन ‘आजार’ असं म्हणावचं नाही.

५. लवक वगैरे भरली तर लेप लावणं, चोळणं, शेवणं या शुपायांनी वर वाटू शकतं. लगेच वैद्याकडे घावायची गरज नाही.

६. मुख्य म्हणजे आपलं ‘तारतम्य’ बाळगायचं.

अर्धा आणा

एका गावात रतन नावाचा एक गरीब माणूस रहात होता. त्याची अदम्य इच्छा होती की, आपण खूप कमाई करून एक शेतकरी बनवू; इतर शेतकऱ्यांप्रमाणेच आपलं सामान घेऊन बाजारात नेऊन विकामं, पण निचाऱ्याची इच्छा पूर्ण होत नव्हती. ती केवळ एक स्वप्नच बनून राहिली होती. खूप मेहनत करत असं तो, पण तो कमाई रोजचं पोट भरायलाच फक्त पुरेशी होत असे.

रतननं डरवलेच की, काहीही करून बाजारात जाऊन माल विकून येईनच. त्याच्याजकड पोटभर लोकर होती. सगळ्या आपलं तर ती एजडीशी लोकर तो गावातच विकू शकला असता. बाजारात नेऊनही त्याला यापेक्षा जास्त पैसेही नसले मिळाले. जूतड लोकर बाजारात नेली असती तर लोकांनी त्याची टाचं बुडवली असती.

त्यामुळे रतन एक दिवस जंगलात गेला

आणि त्यानं एका पोत्यात वाळकी पानं भरून आणली. त्या पानावर त्यानं लोकर पसरली. आणि गाठीडं बांधून तो बाजाराकडे चालू लागला.

मग्न नावाच्या असाच एक माणूसही त्या दिवशी बाजारात आला. त्याच्या जवळही एक पोटं होतं. त्याच्या पोत्यात एक तुर्तीयोश कसलीशी कसरी फळं होती. त्याच्यावर त्यानं न सोललेली सुपारी पसरली.

रतनला बाजारात प्रवेश करायचं धाडस होत नव्हतं. त्यामुळे तो थोड्या अंतरावर आपलं पोटं घेऊन बसला. मगही तिथेच येऊन बसला. दोघांनी एकमेकांशी गप्पा मारल्या; एकमेकांना ‘तू काय आणलं आहेस’ असंही विचारलं. आपल्या पोत्यातून लोकर काढून दाखवतं रतन म्हणाला, “अंतिम माल आहे!” मगचही आपल्या पोत्यातून सुपारी काढत म्हटलं, “पाहिलेस, निचासारख्या

तुम्हाला पतंगे

मोठ्याच्या सुपऱ्या आहेत.”

“बाजार खूप जोरात चाललाय ना? आपल्याशी कोणी ना बोलायला तयार होणार, ना कोणी आपला माल घ्यायला तयार होणार. त्यापेक्षा आपणच एकमेकांशी आपापल्या वस्तु बदलून घेतल्या, तर कसं होईल?” मगननं विचारलं.

“लोकरीच्या बदल्यात सुपारी?” रतननं आश्चर्य दाखवलं. मगनची ही अदलाबदली व्हावी अशी इच्छा असल्यानं तो म्हणाला, “पण सुपारी काही तुझ्या लोकरीपेक्षा कमी मोलाची नव्हे, खूप चांगला माल आहे. ठीक आहे, तू माग्य केलस तर अर्धा आणा मी निराळा देईन तुला.” मगन म्हणाला.

रतननं ते माग्य केलं. दोघांनी पोती बदलून घेतली, “अच्छा, निघतो मी!”

म्हणून मदन पुढे जाऊ लागला.

पण रतन ‘कबूल केल्याप्रमाणे अर्धा आणा दे ना!’ असं बोलत त्याच्या मागे लागला.

“हो हो, घापचे आहेत तुझे पैसे. पण आता तर माझ्याजवळ फुटकी कवडीही नाहीय, भिवू नकोस. पैसे नक्की देईन मी. माझा पत्ता सांगतो तुला.” असं म्हणून पत्ता सांगून मगन निघून गेला.

काही दिवसांनी आपला अर्धा आणा पसूल करायला रतन मगनच्या गावी गेला. मगन गावच्या सावकाराकडे काम करत असे. रतनला पाहिल्याबरोबर त्यानं जरीप केला, “तू फसवलस मला, बुडवलस!” रतनही म्हणाला, “तू तरी काय कमी आहेस? तूही फसवलसच की!” मगन म्हणाला, “मग हिशोब झाला बरोबर.” “नाही नाही, असं नाही होणार! तू मला अर्धा आणा घायलाच हवास, तू कबूल केलं होतंस, आधी चुकव आपले पैसे.” रतनने आग्रह धरला.

“आताही काहीच नाहीय माव्याजवळ. पण आपला दोघांचाही लाभ होईल असा अपाय सांगतो बघ मी तुला. माझ्या सावकाराच्या बरासागे एक खोल खड्डा आहे. मी स्वतः सावकाराला एवढा त्यात भुतरताना पाहिलंय. नक्कीच त्यानं सोनं किंवा काळा पैसा लपवला असला पाहिजे तिथे. आज मध्यरात्री आपण खड्ड्यात भुतरू अन् मिळेल ते वाटून घेजू. कबूल?” मगननं विचारलं, रतनने ताबडतोब होकार दिला.

त्याच रात्री मगन एक पोतं आणि मोठा दोर घेऊन आला. दोघं सावकाराच्या आवारात पोचले. रतननं दोर घट्ट पकडला,

मगन पोतं घेऊन दोरान्या साह्यानं खड्ड्यात भुतरला. खूप शोधनं तरी भातीशिवाय काहीच आढळलं नाही तिथे.

“रतन तर चांगला पोचलेला माणूस आहे, इथे काहीच नाहीय म्हटलं तर दोर खड्ड्यात टाकून कराचित पळून जाईल. तेव्हा सावधगिरी बाळगायला हवी. मला बर जाता येईल असा काही अपाय करायला हवा.” स्वतःशी मगननं असा विचार केला अन् पोतं दोराला बांधून तो ओरडला - ‘है पोतं बर खेचून घे, अन् मग पोतं सोडवून मला काढण्यासाठी पुन्हा दोर खाली सोड.’ रतननं मोठ्या कुत्साहानं पोतं बर खेचून घेतलं.

“हा मगन काही मोठा विश्वसनीय माणूस नाहीय. त्याला का यात हिस्सा देऊ? राहू दे नं त्याला खड्ड्यातच पडून! त्यातच कल्याण आहे माझं!” असा विचार करून पोतं आपल्या पाठीवर लादून त्या भराभरा आपल्या गावाकडे निघाला. पण तो पोत्यात खुद्द मगनच बसला वसत्याचं त्याला काय माहीत?

थोडं दूर गेल्यावर पोत्याच्या ओझ्यामुळे त्यानं ते खाली ठेवलं. त्याबरोबर ते अडवून मगन बाहेर आला. “बदमाश! पुन्हा फसवलस की मला!” रतन त्याला पाहून ओरडला.

“मग तू काय कमी आहेस? जी तज्ज्ञता वास्तवत होतास, ती कुठे गेली आता? मला हिस्सा न देता आपणच सर्व हस्पातं असाच विचार होता न तुझा? मग बरोबर हिशोब झाला, गप्प बस आता.” मगन म्हणाला.

“मी का गप्प राहीन? माझा अर्धा आणा तर घावाच लागेल तुला! तू शपथ घेतली होतीस.”

“मी देणार नाही असं थोडंच म्हटलं? माझ्याजवळ असेल तेव्हा देईनच.” मगन म्हणाला, मंतर दोघं आपापल्या गावाला रवाना झाले.

काही महिन्यांनी मगनचं लग्न झालं. बायको बरोबर थोडं घनही घेऊन आली. त्यानं नोकरी सोडून दिली व शेत खरीदून तो स्वतः शेती करू लागला. थोडफार धन कमवून गावाबाहेर त्यानं एक छोटसं घरही बांधलं.

रतन तर इकडे नेहमीप्रमाणेच मेहनत करून पोट भरत होता. अचानक एक दिवस त्याला मगनकडून अर्धा आणा देणं असल्याची

आठवण झाली. तो वसुलीसाठी मगनच्या गावी गेला.

मगन आपल्या घराजवळच बसला होता. रतन आपल्याच घराकडे येत असल्याचं त्याला विसरलं. लगेच घरात शिरून तो बायकोला म्हणाला, "जग, कर्जवसुलीसाठी रतन येतो आहे. मी इथं मेल्या माणसासारखा पडून रहातो अन् तू माझ्याजवळ असून रहायला लाग. मध्यकाळपर्यंत अशीच राहते राहिलीस तर याच्यापासून कायमची सुटका होईल आपली. बायको!" मगननं सांगितल्याप्रमाणे सत्य केलं. रतननं घरत येयून संसार प्रकार पाहिला.

"मगनं काम तुमचं कर्ज फेडू शकतंय आता? सारी ऋणवंधनं सोडून ते निघून गेले. तुमच्याबाबतलं तें कधीकधी माझ्याजवळ

बोल्त असत. दोघं खूप चांगले मित्र होता ना तुम्ही? तुमची रकत: जमीन घेऊन शेती करायची इच्छा होती ना? स्वतःचा माल घेऊन बाजारात जायचं होतं तुम्हाला! सुद्धा आमची स्थिती बरी असल्यानं तुमचा अर्धा आणार व्याजसकट सायची त्यांची इच्छा होती." असं म्हणत ती रकत राहिली.

"कशाचं काय घडलं हे! मदन माझा कायमचा दोस्त आहे. त्याची अन्त्यक्रिया करूनच जाईन मी! आम्ही मिळून काय काय करायचं सोडनय?" रतन दुःखानं म्हणाला. गंवर बाहेर जाऊन स्वशाखात भेण्यासाठी काही शक्तीवाहक घेऊन आला.

मगनची बायको म्हणाली, "माझे नातेवाईक येईपर्यंत मी प्रेत तेवू देणार नाही."

सुर्यास्त झाला, तरी रतन तेथून बाईना. आसपासची साणसही गोळा होऊन म्हणाली, "प्रेत अचललं जाईपर्यंत आमच्या घरात तरी चुली कशा पेटणार? प्रेत आपण एकाचा शोसाद देवळात नेऊन देऊ."

त्याप्रमाणे मगनला श्रुचलून देवळात ठेवण्यात आलं.

मध्यरात्र झाली. मंदिरबाहेर लोकांच्या पावलांचीं चाटून झालीं. रतन लगेच गर्भगारात लपून बसला. फोड्यावेळात चोर देवळात आले. त्यांच्या सरदारानं गाळोड खोली ठेवले; त्यासून किंमती वागिने, पैसे इ. काढले अन् त्याचे चोर वाटे केले. त्यात एक सुराही होता. चोरांच्या सरदारानं विचारलं, "हा कोण घेणार?" तिथेही म्हणाले की, तो कोणाच्याच कामाचा नाही.

"नाही, हा चांगला तीक्ष्ण आहे. पहा तुमच्या समोर मी या प्रेताचे दोन तुकडे करतो" असे म्हणून सरदार मगनजवळ आला.

आता मगन ताबडतोब उठून बोरडू लागला, "बरे भूतजो, तुम्ही सर्व कुठे घडपडायला गेलात रे? चोरांना भिडून पळालात काय?" आता रतनही बाहेर आता. चोर सुत पाहून पळून गेले.

"पाहिलस? माग्य फळफळलं आपलं! चल आंता रे सारं वाटून घेऊ आपण." असं म्हणून लुटीचा माल त्यांनी वाटून घेतला.

"झालं ते छानच झालं. पण तू अजून माझा अर्धा बाणा दिलाच नाहीस!" रतननं विचारलं अन् पुन्हा दोघ भाडू लागले.

एवढ्यात दूर पळालेले चोर एका ठिकाणी थांबले. सरदार आपल्या साथीदारांना म्हणाला, "फार ब्याडपणा दाखवला आपण, सोदया बोळ्यांनाही टक्कर देणारे आपण असे भिडून शेपूट व्हात घासून सारा माल सोडून पळून आलो. ज्याच्यात हिंमत असेल, त्यानं तिथं जाऊन काय चाललंय ते हळूच पहावं. बाकीच्या तिघांनी नकार दिल्यामुळे बुद्

त्यांच्या सरदारालाच जावं लागतं, मोठं धैर्य एकत्रून तो देवळाजवळ आता अन् आत काय चाललंय तें ऐकू लागला. आता मगन रतन जोरजोरात बोरडत होते. रतन 'माचा अर्धा आणा देतोस की नाही?' असं बोरडत होता अन् 'तुझं धन तुला व्याजासहित मिळालंय' असं सांगत होता.

त्याचं बोलणं ऐकून चोरांचा सरदार घामावूस झाला, बाकी साथीदारांजवळ जाऊन तो म्हणाला, "तिथं किती मुतं आहेत याची आपण कल्पनाच नाही करू शकत. आपला लुटीचा माल त्यांनी वाटून घेतल्याय. एकेकालो फक्त अर्धा-अर्धा बाणाच मिळालाय. काहीना तोही न मिळाल्यानं ती आपसात भांडत आहेत. आबचा दिवस शुभन म्हणायचा की आपले प्राण तरी वाचले! चला जावूया इथून!" चोर तिथूनही दूर पळून गेले.

शेवटी रतन आणि मगन बांच्यात समजोता झाला. आपल्या अर्धा आप्याच्या बदल्यात रतननं सुरा घेतला, गावी घाल्यानं रतननं त्या श्रमालून एक शेत घेतलं लग्न करून आता तो शेतकरी बनला. बाजारात माल घेऊन जाण्याची त्याची इच्छाही आता पुरी झाली.

